

چالش‌های توسعه داوری تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی

(تحلیل تطبیقی برخی از قوانین و قواعد داوری بین‌المللی)

چکیده: داوری بین‌المللی به‌عنوان یکی از روش‌های مهم حل و فصل اختلافات تجاری و سرمایه‌گذاری همواره مورد توجه بوده است. مزایای بنیادین آن مانند انعطاف‌پذیری، سرعت بیشتر، محرمانگی و انتخاب داور متخصص، آن را به گزینه‌ای مطلوب بدل ساختند. با این حال، قواعد و رویه‌ها در طول زمان، به‌ویژه با افزایش پیچیدگی و تحولات در نوع اختلافات و دخالت دولت‌ها باعث شده‌اند برخی از مزیت‌های برجسته داوری تا حدودی تضعیف و کمرنگ شوند. این امر، نظام داوری بین‌المللی را علی‌رغم جایگاه تثبیت‌شده‌اش، با چالش‌های ساختاری و کارکردی مواجه ساخته که اثربخشی و مشروعیت آن را خصوصاً در اختلافات حقوقی مرتبط با دولت و منافع عمومی به چالش می‌کشد. مقاله حاضر با نگاهی تحلیلی-تطبیقی و انتقادی، چند چالش عمده در مسیر توسعه داوری تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی، به‌ویژه در اختلاف‌هایی که دولت‌ها یک طرف آن هستند، شناسایی و بررسی می‌کند و همچنین نظری به تلاش‌ها و دیدگاه‌های اصلاح‌گرایانه دارد. به‌طور مشخص، مسائلی همچون هزینه‌های فزاینده داوری، اطاله روند رسیدگی، عدم دسترسی به داوران متخصص، نابرابری سطح و توان طرفین، نبود شفافیت در فرایند داوری، فقدان سابقه و رویه الزام‌آور و دشواری تحصیل و ارائه اسناد به‌عنوان نمودهایی از کاستی‌های داوری مورد مطالعه قرار می‌گیرند. از سوی دیگر، این مقاله نشان می‌دهد چگونه قواعد و رویه‌های نوین سعی کرده‌اند مزیت‌های تضعیف‌شده گذشته را احیا کرده یا مانع فرسایش بیشتر آن‌ها شوند. نویسندگان با تکیه بر تجارب عملی، تحلیل تطبیقی قواعد و مباحث نظری پیشنهادهایی اصلاح‌گرایانه برای بهبود ساختار داوری در اختلافات تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی و ارتقای اعتماد عمومی و تخصصی به آن ارائه می‌دهند. نتیجه‌گیری مقاله بر این استوار است که توسعه پایدار داوری مستلزم اصلاح مستمر فرآیندها، رویه‌ها و قواعد و مقررات با به‌کارگیری تجربیات گذشته است و در رفع چالش‌های فوق در فرآیند داوری، برای اطمینان از اثربخشی و مشروعیت داوری به‌عنوان روش حل اختلاف در تجارت و سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی عمده، پیشنهادها ملموس ارائه می‌دهد. این پژوهش بر ضرورت بازناندیشی مستمر در

ساختارهای داوری بین‌المللی، به‌ویژه برای حفظ مطلوبیت و سودمندی آن در اختلافات تجاری پیچیده و سرمایه‌گذاری تأکید دارد.

واژگان کلیدی: داوری، تجارت بین‌المللی، سرمایه‌گذاری بین‌المللی، داوری بین‌المللی، موانع داوری، توسعه داوری، قوانین و قواعد داوری.

Challenges in Development International Commercial and Investment Arbitration (A Comparative Analysis of Selected International Arbitration Laws and Rules)

Abstract: International arbitration, as one of the key methods for resolving commercial and investment disputes, has long attracted significant attention. Its fundamental advantages such as flexibility, greater speed, confidentiality, and the possibility of selecting specialized arbitrators have made it an appealing option. However, over time, especially with the increasing complexity and evolving nature of disputes and the growing involvement of states, rules and procedures have developed in ways that have somewhat diminished some of arbitration's key advantages. This evolution has brought the international arbitration system despite its established status face-to-face with structural and functional challenges that call into question its effectiveness and legitimacy, particularly in disputes involving states and public interests. This paper adopts an analytical-comparative and critical perspective to identify and examine several major challenges in the development of international commercial and investment arbitration, particularly in disputes involving a state, while reflecting on the ongoing reform efforts and proposals. Specifically, it addresses issues such as rising arbitration costs, prolonged proceedings, limited access to qualified arbitrators, disparities in parties' capabilities, lack of transparency, absence of binding precedent, and difficulties in obtaining and presenting evidence as key shortcomings of arbitration. On the other hand, the paper demonstrates how new rules and procedural innovations have sought to restore previously diminished advantages or to prevent their further erosion. Drawing on practical experience, comparative analysis of rules, and theoretical discussions, the authors offer reform proposals aimed at improving the structure of arbitration in international commercial and investment disputes and enhancing both public and professional trust in the system. The paper concludes that the sustainable development of arbitration requires the continuous reform of processes, procedures, and regulations, grounded in past experiences. It presents concrete suggestions for addressing the aforementioned challenges to ensure the continued effectiveness and legitimacy of arbitration as a dispute resolution method in major international commercial and investment contexts. This research emphasizes the need for ongoing reconsideration of international arbitration frameworks, especially to preserve its desirability and utility in complex commercial and investment disputes.

Keywords: Arbitration, International Trade, International Investment, International Arbitration, Challenges of Arbitration, Promotion of Arbitration, Arbitration Laws and Rules.

پذیرفته شده | در انتظار انتشار | نسخه‌ی اولیه | ویراستاری نشده
Accepted | Awaiting Publication | Draft Version | Unedited

مقدمه

تجارت و بازرگانی ستون فقرات کشورها را تشکیل می‌دهند و از مرزها فراتر رفته و کشورها را به هم متصل می‌کنند و اقتصاد جهانی را می‌سازند. در حوزه تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی، اختلافات تقریباً اجتناب‌ناپذیر است. با به‌هم‌پیوستگی فزاینده اقتصادها و پیچیدگی‌های ذاتی مبادلات فرامرزی، حل‌وفصل این اختلافات به‌طور مؤثر و منصفانه برای حفظ ثبات اقتصادی و قوام کشورها و تقویت همکاری‌های جهانی مستمر اهمیت دارد. در میان روش‌های موجود برای حل اختلاف، داوری به‌عنوان یک انتخاب مطلوب و محبوب ظاهر شده است که انعطاف‌پذیری، رازداری و بی‌طرفی را ارائه می‌دهد. باین‌حال، علیرغم استفاده گسترده از آن (نیکبخت، ۱۴۰۲: ۲۴۱)، داوری بدون اشکال نیست.

باید در نظر داشت که امروزه داوری برای حل‌وفصل اختلافات در صحنه بین‌المللی توسط طیف وسیعی از اشخاص متوازن و نامتوازن به کار گرفته می‌شود. در اختلافات دولت با دولت (متوازن)، اشخاص خصوصی با اشخاص خصوصی (متوازن و نامتوازن)، دولت با اشخاص خصوصی (نامتوازن) و در امور تجاری کوچک و بزرگ و در سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، از این روش استفاده می‌شود. به علاوه، روش دادرسی در نظام‌های حقوقی بزرگ دنیا مانند نظام حقوقی عرفی و نظام حقوقی نوشته در داوری بین‌المللی تأثیرات فراوان دارند. بنابراین وقتی از چالش‌های داوری صحبت به میان می‌آید واقعاً و دقیقاً برای هر یک از این طیف‌ها و نظام‌ها یکسان نیست، لذا بحث از موارد غالب است و این‌که به مرور زمان نیز اشکالات در اختلافاتی که یک طرف آن دولت می‌باشد در حال توسعه و عمیق‌تر شدن بوده و اکنون در حد تأثیرگذاری نامطلوب بر این روش خوب حل‌وفصل اختلافات هستند که نیازمند توجه می‌باشند. در غیر این صورت، داوری از جایگاه خود به‌عنوان جایگزینی مؤثر برای حل‌وفصل اختلافات فاصله گرفته و با خطر اضمحلال مواجه است.

این مقاله به بررسی عمده‌ترین محدودیت‌های داوری به‌عنوان روش حل اختلاف در تجارت‌های بزرگ و سرمایه‌گذاری بین‌المللی از منظر تحولات رویه‌ای و قواعدی حاکم بر داوری در بستر تاریخ به گونه‌ای تطبیقی می‌پردازد. ضمن اذعان به مزیت‌های این روش، ضعف‌های آن را که می‌تواند باعث شود طرف‌ها احساس محرومیت کنند، به‌طور انتقادی تحلیل خواهیم کرد. هدف از تبیین این کاستی‌ها کمک به درک جامع‌تر از نقش داوری در عرصه بین‌المللی و همچنین برای تلاش در رفع آن‌هاست که باعث ترویج و توسعه بیشتر داوری در اختلافات تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی خواهد شد.

این پژوهش به ترتیب تعدادی از چالش‌هایی را که داوری در اختلافات تجاری عمده و سرمایه‌گذاری (در هر دو زمینه تأکید بر مواردی است که دولت‌ها یک طرف اختلاف هستند) امروزه با آن روبرو است را بررسی می‌کند و علل به وجود آمدن‌شان و نیز پیامدها و عواقبی که از آن‌ها ناشی می‌شود را برمی‌شمارد. تعدادی از عواملی که روزگاری به‌عنوان یکی از مزایای داوری محسوب می‌شدند، امروزه دچارخلل شده‌اند که نیازمند کنکاش و توجه هستند. این تحلیل به‌طور خاص، چگونگی ارتباط این چالش‌ها با تحولات و تغییرات یا عدم تغییرات در قوانین و قواعد حاکم بر داوری در گذر زمان را

بررسی خواهد کرد و نشان خواهد داد که چگونه رویکردهای قانونی و قواعدی در گذشته و حال بر شکل‌گیری یا تشدید این چالش‌ها تأثیر گذاشته‌اند و تأثیرات مثبت آن‌ها نیز لحاظ خواهند شد.

شمارش عوامل می‌تواند زیاد باشد. برای مطالعه برخی از عمده‌ترین‌شان آن‌ها را در دو دسته قرار می‌دهیم، گرچه این دسته‌بندی نمی‌تواند مرز و تمیز دقیق بین اجزای این دسته‌ها (عوامل ذیل آن‌ها) ترسیم نماید. این دو عبارت‌اند از عارضی و ذاتی. در دسته اول (عارضی) که قسمت اول این مقاله را تشکیل می‌دهد، عواملی هستند که با رواج داوری ظاهر شده‌اند و در حقیقت بر داوری تحمیل و عارض گردیده‌اند، نظیر هزینه‌های فزاینده داوری که به‌ویژه برای طرف‌های ضعیف‌تر مانعی جدی در مسیر دسترسی به عدالت به شمار می‌رود؛ اطاله روند رسیدگی که با هدف اولیه داوری یعنی تسریع در حل اختلافات در تضاد است؛ عدم دسترسی به داوران متخصص و آگاه به مسائل حقوقی و فنی خاص دعاوی بین‌المللی که می‌تواند منجر به صدور آرای غیرمنصفانه و غیرقابل اجرا شود؛ عدم توازن قدرت میان طرفین اختلاف در توافق و برگزاری داوری نیز یکی از دیگر چالش‌های این دسته است که اغلب به سود نهادهای اقتصادی بزرگ و به زیان سرمایه‌گذاران یا شرکت‌های کوچک‌تر تمام می‌شود. تحلیل این چالش‌ها در این دسته، با نگاهی تطبیقی به نحوه مواجهه قوانین و قواعد داوری در دوره‌های مختلف با این مسائل صورت می‌پذیرد و نقاط قوت و ضعف رویکردهای قانونی گذشته و حال در این زمینه بررسی می‌شود.

در دسته دوم (ذاتی) که در قسمت دوم این نوشتار بدان‌ها پرداخته می‌شود، عواملی هستند که در واقع از بدو پیدایش داوری در ماهیت و ساختار آن و از ویژگی‌های قابل قبول داوری بوده‌اند، اما به تدریج و در جریان کاربرد داوری در حل و فصل اختلافات تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی، به‌ویژه مواردی که یک طرف‌شان دولت‌ها هستند و وجهی نامطلوب یا نامناسب به داوری می‌دهند؛ از آن جمله‌اند: عدم شفافیت در فرآیند داوری که موجب تضعیف اعتماد عمومی، به‌ویژه در دعاوی مرتبط با منافع عمومی و اختلافاتی که یک طرف آن دولت می‌باشد می‌شود؛ فقدان سابقه و رویه الزام‌آور در داوری بین‌المللی، که پیش‌بینی‌پذیری را کاهش می‌دهد؛ ناتوانی یا دشواری در دسترسی کافی به اسناد و مدارک که منتهی به بی‌انصافی و بی‌عدالتی فاحش می‌شود؛ و نیز سوء تفاهم‌های فرهنگی که به‌عنوان مانعی ارتباطی در روند داوری، بین طرفین و بین آن‌ها و داوران، اثرگذارند. در بررسی این چالش‌ها نیز، تأثیر و نحوه برخورد قوانین و قواعد داوری گذشته و حال مورد تحلیل تطبیقی قرار خواهد گرفت تا مشخص شود آیا تحولات قانونی توانسته‌اند از توسعه این چالش‌های ذاتی جلوگیری کنند یا خیر.

در قسمت سوم و پایانی این نوشتار به جمع‌بندی و ارائه راه‌کارها و نتیجه‌گیری نهایی از مطالب و نظریات ارائه‌شده در مورد موانع و محدودیت‌های مطروحه خواهیم رسید. با شناخت و درک موانع و محدودیت‌های داوری، ذینفعان می‌توانند تصمیمات آگاهانه‌ای در مورد مناسب‌ترین مکانیسم‌های حل اختلاف برای نیازها و شرایط خاص خود بگیرند. از اهداف اصلی این پژوهش هموار کردن راه برای اصلاحات و بهبودهایی است که سیستم روزآمدتر، مؤثرتر، منصفانه‌تر و نهایتاً مطلوب‌تری از داوری را برای حل و فصل اختلافات در بازار اقتصادی جهانی فراهم کند.

قسمت نخست: محدودیت‌های عارضی داوری بین‌المللی

الف) افزایش هزینه‌ها

داوری بین‌المللی که زمانی برای کاهش هزینه‌های حل اختلاف نسبت به دادرسی دادگاهی مورد ستایش قرار می‌گرفت، در دو دهه اخیر، خود به یکی روش‌های پرهزینه حل اختلاف بدل شده و افزایش هزینه‌های مرتبط با فرآیند داوری، یکی از معایب قابل توجه آن به شمار می‌رود؛ به طوری که در اختلافات سرمایه‌گذاری و دولت^۱، میانگین هزینه‌ها برای هر طرف گاه از ۸ میلیون دلار فراتر رفته و رسیدگی‌ها به‌طور متوسط سه تا چهار سال به طول می‌انجامد (UNCITRAL Working Group, 2018, p. 2). امروزه هزینه داوری قابل توجه و اغلب غیرقابل پیش‌بینی است. این هزینه‌ها شامل حق‌الزحمه داوران، هزینه‌های اداری در داوری سازمانی و هزینه‌های نمایندگی برای طرفین است که شامل حق‌الزحمه وکلا و کارشناسان می‌شود.^۲ هزینه‌های نام برده شده می‌تواند به سرعت افزایش یابد، به‌ویژه در مناقشات پیچیده تجاری بین‌المللی و سرمایه‌گذاری که نیاز به دانش تخصصی و بررسی و رسیدگی‌های گسترده دارد (Born, 2016: §1.02[G] 12-13).

به‌عنوان مثال، دانشگاه کوئین مری لندن و موسسه حقوقی وایت اند کیس در نظرسنجی داوری بین‌المللی خود در سال ۲۰۱۸ درباره تکامل داوری بین‌المللی دریافتند که هزینه‌ها چالش‌برانگیزترین ویژگی داوری محسوب می‌شود، اگرچه این نظرسنجی همچنین تشخیص داد که رویکرد جسورانه‌تر داوران به انجام مراحل داوری مانند استقبال از استفاده از فناوری می‌تواند هزینه‌های مرتبط با این فرآیند را کاهش دهد (QMUL & White & Case LLP, 2018: 29). نسخه سال ۲۰۲۵ این نظرسنجی گزارش می‌دهد که ۶۵ درصد از پاسخ‌دهندگان، کاهش هزینه را دلیل اصلی انتخاب «سازوکارهای شکلی شتابان»^۳ از جمله «داوری صرفاً با کاغذ/سند»^۴ بیان کرده‌اند (QMUL & White & Case LLP, 2025: 27). علاوه بر این، در تکمیل گزاره گزارش سال ۲۰۱۸ مبنی بر استقبال از فناوری در داوری، ۴۴ درصد از شرکت‌کنندگان، کاهش هزینه را یکی از دلایل اصلی به‌کارگیری هوش مصنوعی در داوری می‌دانند که بیانگر تقاضای قابل توجه برای روش‌های مقرون‌به‌صرفه‌تر و کارآمدتر در حل و فصل اختلافات است (Ibid: 15).

1- Investor-State Dispute Settlement Reform (ISDS). See, A/CN.9/WG.III/WP.153 - Possible reform of ISDS - Cost and Duration.

۲- لازم به ذکر است که هم در داوری موردی و هم در داوری سازمانی هزینه‌های اداری تقریباً یکسان وجود دارد. این هزینه‌ها مواردی همچون مدیریت مکاتبات، سازماندهی جلسات استماع و هماهنگی سفرها را پوشش می‌دهد. علاوه بر این، در برخی داوری‌های موردی بزرگ، به‌ویژه در دعاوی سرمایه‌گذاری یا تجاری که یک طرف آن دولت است، طرفین معمولاً امور اداری را به یک سازمان بین‌المللی مانند دادگاه دائمی داوری (PCA) محول می‌کنند، یا برای مدیریت این امور، یک دبیر یا منشی برای دیوان داوری استخدام می‌نمایند. تمامی این موارد، هزینه‌های اداری قابل توجهی را به همراه دارد.

3- “Expedited Procedural Mechanisms”

4- “Paper/Document-Only Arbitration”

برای مقابله با افزایش هزینه‌هایی که دسترسی به عدالت در داوری سرمایه‌گذاری را محدود می‌کند، جامعه بین‌المللی سراغ راه‌حل‌های نهادسازی مانند «مرکز مشورتی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری بین‌المللی»^۵ رفته است. این مرکز بر پایه اصول مقرون‌به‌صرفه بودن و دسترس‌پذیری فعالیت می‌کند و به اعضای خود کمک‌های فنی رایگان و برنامه‌های توانمندسازی ارائه می‌دهد (UNCITRAL, 2024: 1). مدل تأمین مالی آن به‌گونه‌ای طراحی شده که هزینه‌های حمایت حقوقی بر اساس بازیافت هزینه‌ها و به‌صورت پلکانی تعیین شود، به‌طوری‌که کشورهای کمتر توسعه‌یافته و در حال توسعه مشمول تعرفه‌های بسیار پایین‌تری هستند (Ibid: 5). این رویکرد به‌طور مستقیم موانع مالی‌ای را هدف قرار می‌دهد که بسیاری از دولت‌ها در فرآیند داوری با آن مواجه‌اند.

۱- دلایل افزایش هزینه‌های داوری

دلایل متعددی به این افزایش هزینه‌ها دامن زده‌اند، از جمله پیچیدگی پرونده‌ها به‌ویژه در اختلافات مبتنی بر معاهدات سرمایه‌گذاری، ماهیت باز و پراکنده برخی مفاد قانونی، نیاز به بررسی حجم گسترده‌ای از شواهد و آرای پیشین، و همچنین ارتباط احتمالی هزینه‌ها با مبالغ هنگفت مورد ادعا (UNCITRAL Working Group III, 2018, p. 16). هنگامی که طرفین از داوری استفاده می‌کنند، ناگزیر متحمل هزینه‌هایی می‌شوند که در صورت استفاده از دادرسی دادگاهی ممکن است متحمل نشوند.^۶ این هزینه‌ها شامل حق‌الزحمه خود داوران و در صورت استفاده از داوری سازمانی برای اداره پرونده، هزینه‌های آن موسسه می‌باشد. هزینه‌های داور معمولاً یا به‌صورت درصدی از مبلغ مورد اختلاف یا بر اساس نرخ ساعتی محاسبه می‌شود. مؤسسات داوری معمولاً به همان شیوه و یا هزینه‌های ثابت معینی (مثلاً هزینه ثبت‌نام) دریافت می‌کنند.

۱-۱- دستمزد داوران و وکلا: درحالی‌که دستمزد داوران و مسائل اداری قطعاً می‌تواند به هزینه‌های کلی یک پرونده بیفزاید، مهم‌ترین هزینه‌ها در داوری اغلب هزینه‌های دستمزد وکلایی است که طرفین را در داوری نمایندگی می‌کنند (Profaiser, Timofeyev, & Weiss, 2022). در واقع، مطالعات نشان می‌دهد که هزینه‌های طرفین (شامل وکلا و کارشناسان) می‌تواند ۸۰ تا ۹۰ درصد کل هزینه‌ها در اختلافات سرمایه‌گذاری و دولت را تشکیل دهد و میانگین آن برای خواهان‌ها به بیش از ۶ میلیون دلار و برای خواندگان نزدیک به ۵ میلیون دلار برسد (UNCITRAL Working Group III, 2018, p. 5). ممکن

⁵- The Advisory Centre on International Investment Dispute Resolution (2024); <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/2413025e.pdf>.

⁶- البته باید توجه داشت که یکی از مزایای اصلی داوری در مقایسه با دادرسی دادگاهی، عدم وجود مراحل طولانی و پرهزینه پژوهش و فرجام‌خواهی است که بخش قابل توجهی از زمان و هزینه‌ها را در پرونده‌های قضایی به خود اختصاص می‌دهد. با این حال، فرآیند شناسایی و اجرای رأی داوری در نظام‌های قضایی مختلف، خود می‌تواند هزینه‌ها و پیچیدگی‌های جدیدی را به همراه داشته باشد که این مرحله در آرای دادگاه‌های ملی وجود ندارد. قابل ذکر است که مورد اخیر برای همه داوری‌ها یکسان نیست. برای مثال، در پرونده‌های داوری ایکسید (ICSID)، به دلیل وجود سازوکار اجرایی مشخص ذیل عهدنامه واشنگتن، اقدامات خاص مرحله شناسایی و اجرای رأی یا عملاً حذف شده و یا رأی معمولاً به صورت مستقیم در کشورهای عضو لازم‌الاجراست.

است طرفین در دادرسی دادگاهی نیز با هزینه‌های بالایی مواجه شوند، اما رویه‌های گسترده‌تری که اغلب در داوری با آن مواجه می‌شوند، می‌تواند منجر به بالاتر بودن هزینه‌های حقوقی در داوری، حداقل در مرحله اول شود (Ibid, 2022).

۱-۲- هزینه‌های جلسه رسیدگی: جلسات رسیدگی نیز می‌توانند نقش پررنگی در افزایش هزینه‌ها در فرآیند داوری داشته باشند. جلسات رسیدگی مستلزم ارائه شفاهی توسط وکلای طرفین و بررسی مدارک واقعی و تخصصی خواهد بود. این جلسات می‌تواند از یک تا چندین روز باشد و بنابراین می‌تواند بسیار پرهزینه باشد، به‌ویژه با محاسبه هزینه‌های رفت‌وآمدها به محل داوری، پرواز، هتل، هزینه‌های رونویسی یا ضبط و گزارش کتبی، ترجمه شفاهی و کتبی جلسات و مدارک داوری البته دستمزد بسیار بالای کارشناسان و متخصصانی که برای بررسی تخصصی مدارک و کارشناسی موضوعات مورد اختلاف یا ارائه شهادت به محل داوری احضار می‌شوند (Ibid, 2022).

۱-۳- هزینه‌های داوری غیرحرفه‌ای: رسیدگی‌های داوری که به‌صورت منصفانه انجام نمی‌شود نیز می‌تواند منجر به افزایش هزینه‌ها شود. برای مثال، در پرونده نسبتاً اخیر (Song Lihua v. Lee Chee Hon, 2023, para. 2)، دادگاه عالی هنگ‌کنگ از اجرای رأی داوری صادرشده در سرزمین اصلی چین خودداری کرد. یکی از داوران با رفتار غیرحرفه‌ای در جریان رسیدگی داوری با شرکت در جلسه به‌صورت آنلاین بارها محل خود را تغییر می‌داد، در حین جلسه در حال حرکت با خودرو مشاهده شد، گاهی از صفحه دور می‌شد و به سؤالات دیگر اعضای هیئت و دبیر داوری پاسخ نمی‌داد که این رفتار موجب تردید در بی‌طرفی و رعایت انصاف شد. دادگاه رأی داد که به دلیل عدم رعایت انصاف، اجرای حکم برخلاف نظم عمومی است. بنابراین، متقاضیان اجرای رأی در آن دادرسی باید هزینه‌های اضافی را برای اعتراض علیه این تصمیم دادگاه هنگ‌کنگ متحمل شوند یا به دنبال روش‌های جایگزین برای اجرای رأی داوری باشند (Ibid, para. 16).

۲- عواقب افزایش هزینه‌های داوری

هزینه بالای داوری می‌تواند چندین پیامد منفی داشته باشد که درنهایت به مایوس شدن از انتخاب داوری به‌عنوان روش حل‌وفصل اختلاف در تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی منجر شود، ازجمله این پیامدها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

۱-۲- کنار گذاشته شدن فعالان خرد عرصه تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی: هزینه‌های بالای داوری، می‌تواند مانع مالی قابل توجهی برای افراد و شرکت‌های کوچک ایجاد کند تا از پیگیری شکایات خود منصرف شوند. این بار مالی به‌ویژه برای شرکت‌های کوچک و متوسط (SMEs) سنگین است و می‌تواند دسترسی آن‌ها به سازوکارهای حل اختلاف سرمایه‌گذاری را محدود سازد. این امر می‌تواند در مقایسه با شرکت‌های بزرگ‌تر با منابع مالی، بیشتر به ضرر آن‌ها باشد و به‌طور بالقوه مانع از توانایی آن‌ها برای دسترسی به راه‌حل‌های مؤثر و حفظ حقوقشان در اختلافات تجاری بین‌المللی می‌شود (Woods, Ros, & Guillet, 2022). همچنین، هزینه‌های گزاف داوری که از بودجه عمومی دولت‌های در حال توسعه پرداخت می‌شود، توجیه دشواری داشته و بار سنگینی بر دوش این کشورها تحمیل می‌کند (UNCITRAL Working Group III, 2018, (p. 3).

۲-۲- ایجاد عرصه فعالیت نابرابر: نابرابری در منابع مالی می‌تواند یک میدان نابرابر ایجاد کند که در آن واحدهای بزرگ‌تر می‌توانند از مزیت مالی خود برای پیگیری ادعاهای حتی بهبود یافته استفاده کنند یا درگیر اقدامات تهاجمی شوند، زیرا می‌دانند که هزینه‌ها ممکن است طرف کوچک‌تر را از دفاع مؤثر خود بازدارد. این مهم می‌تواند منجر به عدم تعادل یا توازن قدرت شود و در نهایت اصل دسترسی برابر به عدالت برای همه طرف‌های درگیر در فعالیتهای تجاری بین‌المللی را تضعیف کند (Pincus et al., 2023: 24-29).

۲-۳- توافقاتی‌های تحمیلی: بار مالی قابل‌توجه مرتبط با داوری می‌تواند فشار زیادی را بر هر دو طرف، به‌ویژه طرف ضعیف‌تر وارد کند تا مجبور شود اگر شرایط مناسب هم نباشد، به حل اختلاف یک‌سویه تن دهد. این مهم می‌تواند منجر به توافقی‌هایی شود که ناعادلانه هستند یا به‌طور کامل به مسائل حقوقی اساسی رسیدگی نمی‌کنند و در نهایت پیگیری نتایج منصفانه در اختلافات تجاری بین‌المللی را تضعیف می‌کنند (Ibid: 24-29).

ب) اطلاع داوری

سرعت در دنیای تجارت یک اصل ذاتی است و در حل و فصل اختلافات تجاری نیز چه در سطح ملی و بین‌المللی، تجار همیشه به دنبال سریع‌ترین راه برای رسیدگی به اختلافات خود هستند (مافی، افشار و نگینی، ۱۴۰۱: ۴-۸). در واقع از ویژگی‌های بسیار مطلوب داوری سرعت در رسیدگی و صرف زمان خیلی کم در مقایسه با رسیدگی‌های دادگاهی می‌باشد. یکی از دلایل عمده روی‌گردانی طرفین اختلافات از رسیدگی‌های دادگاهی و روی آوردن به داوری همین عدم اتلاف وقت و تسریع در رسیدگی داوری می‌باشد (Bottini, 2020: 14-15). اما در داوری‌های تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی در موارد زیادی بدون توجه این زمان مطول شده و به درازا می‌کشد که آثار سوء بر مطلوبیت داوری دارد، به گونه‌ای که عده‌ای داوری تجاری را در حال شبیه شدن به دادرسی سنتی می‌دانند (Caron et al., 2016: 25). دبیرخانه آنسیترال نیز در بررسی خود اشاره می‌کند که رویه فعلی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری و دولت این تصور رایج که داوری روشی سریع برای حل اختلافات سرمایه‌گذار و دولت است را با میانگین مدت‌زمان رسیدگی بین سه تا چهار سال، زیر سؤال برده است (UNCITRAL Working Group III, 2018, p. 1). برخی از سازمان‌های بین‌المللی زمان محدودی را برای داوری تعیین کرده‌اند، حتی در این حالت نیز با اختیاراتی که به داوران داده می‌شود این مدت‌های تعیین‌شده عملی نمی‌شوند.

بنابراین یکی دیگر از چالش‌های قابل‌توجه داوری در سال‌های اخیر که می‌تواند برای انتخاب آن به‌عنوان یکی از روش‌های حل و فصل اختلافات تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی تأثیر سوء داشته باشد، طولانی شدن فرآیند داوری است. این موضوع ناشی از مجموعه‌ای از عوامل است که به افزایش پیچیدگی و مدت‌زمان روند داوری منجر می‌شود. درک این عوامل و پیامدهای آن‌ها و در نتیجه مرتفع کردن آن‌ها از یک طرف برای طرف‌های درگیر در مناقشات بین‌المللی و از طرف دیگر برای حفظ حسن داوری ضروری است.

۱- دلایل طولانی شدن داوری

گروه کاری آنستیرال در گزارش خود به این نتیجه اشاره می‌کنند که سه مرحله زمان‌بر در داوری عبارتند از: (۱) انتصاب/تشکیل دیوان داوری؛ (۲) افشا، تحصیل ادله یا ارائه اسناد؛ و (۳) صدور رأی (مدت‌زمان بین جلسه نهایی و صدور رأی، شامل مشورت‌ها هنگام تهیه پیش‌نویس رأی) (Ibid, p. 15).

۱-۱- پیچیدگی اختلافات: اختلافات تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی اغلب شامل مسائل حقوقی، فنی و تجاری پیچیده‌ای است. ماهیت چندلایه این اختلافات نیازمند بررسی و ارزیابی دقیق است. این اختلافات ممکن است حوزه‌های قضایی متعددی را در برگیرند که هرکدام دارای نظام حقوقی و قوانین رسیدگی خاص خود هستند و بر پیچیدگی و طول مدت فرآیند داوری می‌افزایند. از جمله دلایل مرتبط با خود اختلاف که منجر به اطاله می‌شود، می‌توان به این واقعیت اشاره کرد که اکثر دعاوی مبتنی بر معاهدات سرمایه‌گذاری هستند و نه قراردادها، که این امر مستلزم بررسی مسائل حقوق بین‌الملل است؛ همچنین ماهیت پراکنده مفاد حمایت از سرمایه‌گذار در تعدادی از معاهدات مختلف سرمایه‌گذاری نیز می‌تواند دلیل دیگری باشد. به‌طورکلی، ماهیت باز مسائل حقوقی و نیاز به مطالعه تعداد زیادی از آرای داوری قبلی و همچنین سایر منابع حقوقی، ممکن است نشان‌دهنده این باشد که چرا طرفین و دیوان‌های داوری به زمان بیشتری نیاز دارند (Ibid, p. 16). ورود اشخاص ثالث به پرونده، یکی از مهم‌ترین چالش‌های داوری است که بر پیچیدگی‌های رسیدگی و طولانی شدن روند آن تأثیر زیادی دارد (Abwunza et al., 2020: 9, 19-20).

۱-۲- تأخیرهای غیر عامدانه در روند رسیدگی: این دسته از تأخیرها که از زمان شروع رسیدگی داوری تا خاتمه آن ممکن است رخ دهد دلایل مختلف دارد. انتخاب و انتصاب داوران می‌تواند زمان‌بر باشد به ویژه اگر طرفین در مورد داور پیشنهادی اختلاف نظر داشته باشند یا داوران خود برای شروع رسیدگی با مشکل روبرو شوند. به‌ویژه در داوری‌هایی که هر دو طرف دولت هستند، این چالش به دلیل تعداد زیاد داوران (گاه پنج داور یا بیشتر) تشدید می‌شود. هماهنگی میان این تعداد داور و پیچیدگی‌های مربوط به انتصاب، جرح یا جایگزینی آن‌ها، خود به عاملی مستقل برای اطاله رسیدگی بدل می‌گردد.^۷ جلسات اولیه برای رسیدگی به مسائلی مانند ارزش ادله، چالش‌های صلاحیتی و دستورهای موقت و نیز مسائلی مانند ارائه ضعیف اسناد (Ibid, 19-20). نیز می‌توانند جدول زمانی را طولانی کنند. همچنین تکیه بر شهادت کارشناسان و شاهدان در داوری بین‌المللی می‌تواند باعث تأخیر شود (Ibid, 17)؛ کارشناسان ممکن است برای تهیه گزارش‌های خود به زمان قابل توجهی نیاز داشته باشند و تعیین زمان جلسات با چندین کارشناس و شاهد به ویژه در مناطق زمانی مختلف می‌تواند دشوار باشد.

^۷ برای نمونه‌ای از داوری‌های با تعداد داوران پرشمار و مشکلات تأخیر در رسیدگی داوری ببینید: دیوان داوری ایران-ایالات متحده، در: نیکیت، حمیدرضا، داوری، اختلافات مدنی-بازرگانی (کتاب راهنمای عمل)، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، چاپ اول، ۱۴۰۲، فصل‌های ۶ از بخش‌های اول و دوم.

۳-۱- تأخیرهای عامدانه در روند رسیدگی: در برخی موارد، طرفین ممکن است به دلایل راهبردی روند را عمدتاً به تأخیر بیندازند (ترفند وقت‌کشی) (Gaillard, 2017: 16-21). این کار می‌تواند باعث اعمال فشار مالی بر طرف‌های مقابل و تحمیل هزینه‌های اضافی بر آن‌ها، و طولانی کردن جدول زمانی مذاکره و مجبور کردن آن‌ها به قبول خواسته‌های یک طرف شود. همچنین، یک طرف ممکن است به انتظار یک محیط اقتصادی یا سیاسی مطلوب‌تر، کار را به تأخیر بیندازد. این سؤاستفاده‌ها می‌توانند شامل اقداماتی مانند درخواست‌های مکرر برای تمدید زمان، ارائه اعتراضات بی‌پایه در روند رسیدگی مانند جرح غیرموجه داور، یا تأخیر در ارائه مدارک و شواهد، و یا پس از صدور رأی داوری و مهم باشند (Rowley et al., 2021: 67-68).

۴-۱- داوران ناصالح و ناشایست (غیر اخلاق‌مدار): این قبیل داوران معمولاً به جانب‌داری غیر آشکار از یک طرف و یا با تخصیص ندادن وقت و زمان مناسب پرونده، رسیدگی به آن را طولانی می‌نمایند (نیکبخت، ۱۴۰۲: ۱۶۲). همچنین، بی‌میلی دیوان‌های داوری برای اقدام قاطع در برخی شرایط به دلیل ترس از به چالش کشیده شدن یا ابطال یا لغو رأی، ممکن است مدیریت ناکارآمد پرونده توسط دیوان‌ها را توضیح دهد (UNCITRAL Working Group III, 2018, p. 17).

۲- پیامدهای طولانی شدن داوری

۱-۲- بی‌ثباتی در تجارت: داوری‌های طولانی مدت منجر به دوره‌های طولانی عدم اطمینان برای طرف‌های درگیر می‌شود (Kaufmann-Kohler, 2007: 5-6). این عدم قطعیت می‌تواند بر عملیات تجاری، تصمیمات سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی‌های مالی تأثیر بگذارد (Kaufmann-Kohler & Potestà, 2020: 113-115). شرکت‌ها ممکن است به دلیل اختلاف حل‌نشده، در تأمین مالی یا ورود به سرمایه‌گذاری‌های جدید با مشکلاتی مواجه شوند.

۲-۲- تأثیر منفی بر موقعیت شرکت‌های تجاری و روابط آن‌ها با یکدیگر: اختلافات طولانی مدت می‌توانند تأثیر منفی بر شهرت طرف‌های درگیر داشته باشند. شرکت‌هایی که درگیر داوری‌های طولانی می‌شوند، ممکن است با لطمه به شهرت خود مواجه شوند و این امر بر روابط آن‌ها با مشتریان، سرمایه‌گذاران و سایر ذی‌نفعان تأثیر بگذارد. همچنین این نوع اختلافات حل‌نشده می‌تواند روابط تجاری بین طرفین را تحت فشار قرار دهند (شیروی، ۱۴۰۰: ۵۲). ماهیت تنش‌زای داوری‌های طولانی مدت می‌تواند باعث تشدید بدبینی‌ها شود و همکاری‌های آتی را دشوارتر کند. این امر به‌ویژه در صنایعی که مشارکت‌های بلندمدت ضروری است، می‌تواند بسیار مشکل‌ساز باشد. تأخیر در روند داوری همچنین ممکن است بر روی شهرت و اعتبار داوران نیز تأثیر بگذارد و آسیب‌زا باشد.

۳-۲- افزایش هزینه‌ها و انحراف در تخصیص منابع: داوری طولانی می‌تواند منابع قابل توجهی از جمله زمان و نیروی انسانی را از سایر فعالیت‌های مهم تجاری منحرف کند. مدیران و کارکنان ارشد ممکن است برای جلسات استماع، جمع‌آوری شواهد و دیدار با وکلای اصلی خود دور شوند که می‌تواند به کاهش بهره‌وری و تأخیر در اجرای پروژه‌های استراتژیک و افزایش هزینه‌ها منجر شود (Profaiizer, Timofeyev, & Weiss, 2022). در این رابطه، گروه کاری آنسیترال نیز به

این نتیجه رسیده است که بین هزینه و مدت زمان رسیدگی‌های اختلافات دولت-سرمایه‌گذار ارتباط وجود دارد، زیرا رسیدگی‌های طولانی مدت احتمالاً منجر به هزینه‌های بالاتر می‌شود (UNCITRAL Working Group III, 2018, pp. 1-4). علاوه بر این، هزینه‌های بالای مالی مرتبط با داوری نیز می‌توانند بودجه‌ای را که می‌توانست در تحقیق و توسعه یا سایر ابتکارات مهم سرمایه‌گذاری شود، کاهش دهند.

۴-۲- رأی غیرمنصفانه و ناعادلانه: با اطلاع داوری همان آثار نامطلوبی که در اطلاع دادرسی و رسیدگی دادگاهی وجود دارد، ایجاد خواهد شد. برای مثال، ممکن است اسناد، مدارک و شهود از دسترس خارج شوند و لذا رأی داوری فاقد ویژگی‌های عدالت و انصاف خواهد شد.

پ) فقدان داوران با صلاحیت کافی

داوران به طور عام و داوران بین‌المللی به طور خاص باید اخلاق مدار و برخوردار از مهارت‌های خاص برای موضوع اختلاف باشند. تخصص آن‌ها نقش مهمی را در فرآیند داوری ایفا می‌کند، زیرا داوران مسئول رسیدگی عمیق به ماهیت موضوع اختلافات، تفسیر مسائل پیچیده حقوقی، فنی و حرفه‌ای و اتخاذ تصمیماتی هستند که منصفانه، بی‌طرفانه و از نظر قانونی صحیح هستند. داوری از دیرباز به این دلیل مورد استقبال قرار می‌گرفت زیرا که شیوه‌ای تخصصی‌تر و کارآمدتر برای حل و فصل اختلافات تجاری فراهم می‌کرد (Born, 2016: §1.02[D] 10). یکی از چالش‌های اساسی که ممکن است طرف‌ها در فرآیند داوری، به ویژه در زمینه اختلافات تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی با آن مواجه شوند، فقدان تخصص و صلاحیت لازم داوران برای حل و فصل منصفانه و مؤثر اختلافات موجود است. توانایی کافی و صلاحیت داوران، به طور مستقیم به قواعد و مقررات مربوط به داوری، تجربه‌ی قبلی داوران در زمینه مورد بحث و استانداردهای بین‌المللی مرتبط با داوری بستگی دارد (داراب‌پور، موسوی، ۱۴۰۳: ۵-۸)؛ البته در این خصوص، به طور غیرمستقیم نقش تسلط آن‌ها بر قواعد و مقررات حقوقی ماهوی مربوطه، انکار ناپذیر است.

نظرسنجی سال ۲۰۲۵ دانشگاه کوئین مری، به چالش‌هایی در انتصاب داوران مناسب اشاره می‌کند، به طوری که ۲۵ درصد از پاسخ‌دهندگان اعمال تحریم‌ها را عامل دشواری در یافتن وکلا یا داوران متناسب دانسته‌اند (QMUL & White & Case, 2025: 4, 11-12). این موضوع نگرانی‌هایی را در مورد محدود شدن دسترسی به مجموعه‌ای متنوع و واجد صلاحیت از داوران برمی‌انگیزد و نشان می‌دهد که گرچه انتخاب داوران متخصص یکی از مزایای داوری است، اما عوامل بیرونی می‌توانند دسترسی به آن‌ها را محدود سازند.

نهادهای بین‌المللی با اذعان به دشواری یافتن داوران متخصص و واجد شرایط، اصلاحاتی را برای حمایت از دولت‌ها در این زمینه آغاز کرده‌اند. در همین راستا، «مرکز مشورتی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری بین‌المللی»، که قبلاً بدان اشاره

شد، به دولت‌ها در انتخاب داوران کمک می‌کند. این مرکز همچنین با تأکید بر تنوع جغرافیایی و توازن جنسیتی، در پی گسترش دایره تخصص‌ها و افزایش مشروعیت و عدالت در ترکیب دیوان‌های داوری است (UNCITRAL, 2024: 4).

۱- علل چالش درباره صلاحیت داوران

برخلاف قضات دادگاه‌های ملی که انتصاب آن‌ها برای رسیدگی به دعاوی معمولاً بر اساس صلاحیت‌های رسمی قانونی و تجربه قضایی است، داوران ممکن است از پیشینه‌ها و رشته‌های مختلف، از جمله حقوق، مهندسی، مالی و بخش‌های خاص تجارت و صنعت باشند. درحالی‌که این انعطاف‌پذیری به طرفین اجازه می‌دهد داورانی را با دانش و مهارت منصوب کنند، اما نگرانی‌هایی در مورد صلاحیت، توانمندی، بی‌طرفی و استقلال داوران نیز ایجاد می‌کند که مهم‌ترین آن‌ها در زیر مورد اشاره قرار می‌گیرند.

۱-۱- تخصص حقوقی داوران: یکی از چالش‌هایی که ممکن است طرفین در داوری با آن مواجه شوند، اطمینان از برخورداری داوران از آگاهی قانونی لازم برای تفسیر و اعمال قوانین و مقررات مربوطه حاکم بر موضوع اختلاف تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی است. اختلافات تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی اغلب شامل مسائل حقوقی پیچیده‌ای است که از حوزه‌های قضایی متعدد، از جمله مقررات و عرف تجارت بین‌الملل، سرمایه‌گذاری بین‌المللی، معاهدات سرمایه‌گذاری حقوق تجارت، حقوق قراردادها و حقوق تطبیقی ناشی می‌شود. داوران باید درک جامعی از این اصول حقوقی داشته باشند و بتوانند به‌طور مؤثر آن‌ها را در وقایع پرونده به‌کارگیرند (Jones, 2023: 7-8).

۱-۲- تخصص فنی حرفه‌ای و دانش خاص صنعت: علاوه بر این، داوران باید از تخصص فنی حرفه‌ای و دانش خاص صنعت لازم در موضوع اختلاف برای ارزیابی ماهیت اختلاف برخوردار باشند. اختلافات تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی ممکن است شامل مسائل فنی پیچیده مربوط به مشخصات محصول، استانداردهای مهندسی، شواهد علمی و شیوه‌های صنعتی باشد. داوران بدون تخصص یا با تخصص فنی محدود ممکن است برای درک و ارزیابی مدارک و شواهد ارائه‌شده دچار مشکل شوند، که منجر به اشتباهات بالقوه در تصمیم‌گیری و نتایجی می‌شود که در وقایع پرونده مستدل نیستند. در چنین موقعیتی یا باید داوران متخصصی را در دیوان داوری قرارداد یا سراغ آن دسته از داوران حقوق دان رفت که حداقل توانایی درک مسائل فنی را و امکان ارتباط‌گیری با متخصصین و کارشناسان فنی و همکاری تیمی در دیوان داوری را داشته باشند و از طریق آن‌ها موضوع را دریافت کنند (Caron et al., 2016: 208-211).

۱-۳- بی‌طرفی، استقلال و اخلاق‌مداری: داوران علاوه بر تخصص حقوقی و فنی، باید بی‌طرفی، استقلال و اخلاق‌مداری را نیز در طول فرآیند داوری نشان دهند. برخلاف قضات دادگاه‌های ملی، که مقامات دولتی مشمول قوانین رفتاری و استانداردهای اخلاقی دولتی می‌شوند، داوران

در مقام شخص خصوصی فعالیت می‌کنند و ممکن است قبل از این‌که به‌عنوان داور منصوب شوند با طرفین یا نمایندگان آن‌ها روابط حرفه‌ای یا شخصی داشته باشند.^۸ درحالی‌که از داوران انتظار می‌رود که بی‌طرفی و استقلال خود را حفظ کنند و اخلاق مدار باشند، ممکن است نگرانی‌هایی در مورد تضاد منافع بالقوه یا سوگیری ایجاد شود که می‌تواند بر انصاف و یکپارچگی و انسجام فرآیند داوری تأثیر بگذارد و این روش را کلاً فرو بپاشد (Febily, 2019: 7-11).

۲- عواقب ناشی از داوران فاقد صلاحیت

۲-۱- اشتباهات در تصمیم‌گیری: داورانی که فاقد تخصص در جنبه‌های قانونی و فنی مربوط به اختلاف هستند ممکن است در تصمیم‌گیری خود دچار اشتباه شوند. این امر ناشی از تفسیر غیرصحیح از قانون، استفاده نادرست از اصول حقوقی یا درک اشتباه از کارشناسان و شواهد فنی می‌شود. بدین معنا که عدم مهارت و توانایی داور منجر به تصمیماتی می‌شود که در واقعیت یا قانون مستدل نیستند (Park, 2010: 3-4, 18-20).

۲-۲- نتایج متناقض یا غیرقابل‌پیش‌بینی: فقدان تخصص در بین داوران می‌تواند منجر به نتایج ناسازگار یا غیرقابل‌پیش‌بینی در روند داوری شود. بدون درک روشنی از مسائل حقوقی و فنی موجود، داوران ممکن است در موارد مشابه به نتایج متفاوتی دست یابند که منجر به عدم اطمینان و ناهماهنگی در اجرای قانون و حل‌وفصل اختلافات شود (Loveland et al., 2022).

۲-۳- رأی کاملاً ناعادلانه و غیرمنصفانه: چالش داوران غیر اخلاقمدار در داوری ضرر و ضربه‌ای غیرقابل‌جبران بر اساس و بنیان داوری است. داوری با داوران وابسته یا جانب‌دار یک طرف اختلاف، باعث بی‌عدالتی و بی‌انصافی محض در داوری می‌شود. در چنین وضعیتی پایه‌های داوری فرو ریخته و کلاً از مدار یک روش خوب و مطلوب حل اختلاف خارج می‌شود.

۲-۴- ایجاد مانع در اجرای آرای داوری: آرای داوری صادرشده توسط داوران فاقد تخصص ممکن است بیشتر در معرض چالش‌های اجرایی باشد. ممکن است طرف‌ها تمایل بیشتری به اعتراض به آرا بر اساس دلایل رویه‌ای یا ماهوی داشته باشند، با این استدلال که فقدان تخصص داور عادلانه یا یکپارچگی فرآیند داوری را به خطر می‌اندازد و در نتیجه اعتماد به قابلیت اجرایی بودن رأی‌ها را تضعیف می‌کند (Norton Rose Fulbright, 2019).

۲-۵- افزایش هزینه‌ها و تأخیرها: داورانی که فاقد مهارت لازم هستند ممکن است به زمان و منابع بیشتری برای آشنایی با مسائل پیچیده حقوقی و فنی نیاز داشته باشند که منجر به افزایش هزینه‌ها و تأخیر در فرآیند داوری می‌شود. ممکن است

^۸- برای مثال ببینید:

Draetta, Ugo. (2018). The Dark Side of Arbitration. JurisNet; Draetta, Ugo. (2011). Behind the Scenes in International Arbitration JurisNet; Estavillo-Castro, Ethics in Arbitration, in Liber Amicorum Bernardo Cremades, La Ley, 2010.

در نتیجه رسیدگی‌های طولانی‌مدت، طرفین متحمل هزینه‌های حقوقی و هزینه‌های اداری بیشتری شوند که بار مالی داوری را تشدید می‌کند (Park, 2010: 3-4, 18-20).

ت) فقدان توازن طرفین در توافق و برگزاری داوری

قاعده بر آن است که در داوری‌ها هر یک از طرفین خود بار اثبات وقایعی که در تقویت ادعا یا دفاع اظهار و ارائه می‌نماید بر عهده دارد.^۹ در بسیاری از داوری‌های بین‌المللی توانایی طرفین برای ارائه ادعا و دفاع نابرابر و نامتوازن است. لذا، یک نگرانی عمده در مورد کاربرد داوری به‌عنوان روش حل اختلاف در عدم تعادل قدرت بالقوه بین طرفین نهفته است. این موضوع به‌ویژه زمانی برجسته می‌شود که یک طرف اختلاف دارای منابع و نفوذ قابل توجهی است، مانند یک شرکت بزرگ چندملیتی درحالی‌که طرف مقابل ممکن است یک نهاد نسبتاً کوچک‌تر باشد، مانند یک تاجر یا سرمایه‌گذار کوچک‌تر یا یک کارآفرین فردی. این عدم تقارن قدرت می‌تواند به‌طور قابل توجهی بر پویایی فرآیند داوری تأثیر بگذارد و به‌طور بالقوه منجر به نگرانی‌هایی در مورد انصاف، دسترسی به عدالت و توانایی طرف کم‌قدرت برای ارائه مؤثر پرونده خود و تضمین یک نتیجه عادلانه و مطلوب شود (De Oliveira, 2023: 8-10).

برای مقابله با این وضعیت، ابتکارهای جدیدی با هدف حمایت از طرف‌های ضعیف‌تر شکل گرفته‌اند. برای نمونه، همان‌طور که قبلاً بیان شد، ایجاد «مرکز مشورتی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری بین‌المللی» با هدف تقویت توانمندی دولت‌ها، به‌ویژه کشورهای کمتر توسعه‌یافته و در حال توسعه، در مدیریت اختلافات سرمایه‌گذاری تأسیس شده است (UNCITRAL, 2024: 1). این مرکز خدماتی همچون ارزیابی راهبردی پرونده‌ها و پشتیبانی حقوقی مستقیم، از جمله کمک در تهیه اسناد و نمایندگی حقوقی، ارائه می‌دهد و در ارائه این خدمات، به دولت‌های آسیب‌پذیرتر اولویت می‌بخشد تا با فراهم کردن دسترسی به حمایت‌های تخصصی و مقرون به صرفه، نابرابری‌ها کاهش یافته و نتایج منصفانه‌تری در فرآیند داوری رقم بخورد (Ibid: 4-5).

۱- ریشه‌های به وجود آمدن نابرابری

عوامل پیچیده متعددی به ظهور عدم توازن قدرت بالقوه در حوزه داوری تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی کمک می‌کنند. این پویایی‌های چندوجهی از منابع مختلفی سرچشمه می‌گیرد، از جمله، تفاوت در منابع مالی، بهره‌مندی از تخصص حقوقی و اهرم‌های مذاکره‌ای. همچنین نابرابری‌های ساختاری ذاتی در چشم‌انداز اقتصاد جهانی، مانند تغییرات در چارچوب‌های نظارتی، دسترسی به اطلاعات و مزایای رویه‌ای، می‌تواند عدم تقارن قدرت را تشدید کند. شناسایی و رسیدگی به این عدم

^۹ برای مثال، قواعد داوری نمونه آنسیترال، ماده ۲۷، بند یک، چنین مقرر می‌دارد.

تعادل‌ها برای تضمین راه‌حل منصفانه در اختلافات تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی ضروری است (Ibid: 3-8). برخی از عوامل بروز عدم توازن معاملاتی مؤثر در داوری منفی در ذیل می‌آیند.

۱-۱- نابرابری بینه مالی: تفاوت منابع مالی میان شرکت‌های چندملیتی و واحدهای کوچک‌تر بر دسترسی نابرابر به خدمات تخصصی در داوری تأثیر می‌گذارد. شرکت‌های ثروتمندتر می‌توانند به راحتی مشاوران حقوقی مجرب، کارشناسان برجسته در حوزه ارزش‌گذاری، و حتی عوامل روابط عمومی را به خدمت گیرند و از استراتژی‌های پیچیده‌تری مانند انتخاب هدفمند داوران بهره‌مند شوند؛ نمونه‌ای از این وضعیت در داوری ایکسید در پرونده شورن علیه دولت اکوادور دیده شده است (Chevron Corp et al. v. Ecuador, 2009). در مقابل، طرف‌های با منابع ضعیف‌تر نه تنها در تأمین هزینه‌های بالای داوری با مشکل مواجه‌اند، بلکه ممکن است نتوانند به‌طور مؤثر از ادعاهای خود دفاع کرده یا آن‌ها را پیگیری کنند. هرچند ممکن است ناموجه گفته شود تأمین‌کنندگان مالی ثالث می‌توانند به چنین طرف‌هایی کمک کنند، اما ورود آن‌ها، بازیگر مالی قدرتمند دیگری را نیز وارد روند داوری می‌سازد. (Gaillard, 2015: 5-7).

۱-۲- انتخاب قانون حاکم، سازمان و محل داوری: ممکن است شرکت‌های بزرگ طرف اختلاف قدرت چانه‌زنی بیشتری برای دیکته کردن انتخاب قانون و محل داوری داشته باشند، به‌طور بالقوه حوزه‌های قضایی با سوابق قانونی مطلوب برای داوری، یا قوانین و قواعد داوری را انتخاب کنند که مزیتی برای آن‌ها فراهم می‌کند (Gazal-Ayal & Perry, 2014: 28-). (30).

۱-۳- عدم تقارن اطلاعات: نهادهای کوچک‌تر یا نمایندگان‌شان ممکن است در مقایسه با شرکت‌های بزرگ‌تر معمولاً توان برخورداری از همان سطح از اطلاعات و تخصص دسترسی نداشته باشند، به‌ویژه در مورد پیچیدگی‌های رویه‌های داوری، تفاسیر قانونی خاص، یا صلاحیت‌ها و سابقه داوران احتمالی (Dias Simoes, 2021: 10-12).

۱-۴- قدرت چانه‌زنی محدود: طرف‌های کوچک‌تر اختلافات معمولاً قدرت چانه‌زنی محدودی در هنگام مذاکره در مورد شرایط توافق‌نامه داوری دارند که به‌طور بالقوه منجر به شرایطی می‌شود که به ضرر آن‌هاست، مانند تحمیل هزینه‌های بالاتر، محدودیت در ارائه اسناد یا فراهم نمودن قواعد افشای اسناد محدود، یا قوانین رویه‌ای پیچیده در حل و فصل اختلافات (De Oliveira, 2023: 16-19).

۲- پیامدهای عدم توازن در داوری

عدم توازن قدرت در چارچوب داوری تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی می‌تواند منجر به پیامدهای زیان‌باری شود که در سراسر فرآیند حل اختلاف منعکس می‌شود. پرداختن به این عدم تعادل‌ها، شناسایی و درک آن‌ها برای بهبود وضعیت داوری تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی اهمیت دارد. شماری از مهم‌ترین نتایج نابرابری در داوری در اینجا ذکر می‌شوند.

۲-۱- تغییر ساختار داوری: یکی از نتایج مهم عدم توازن در داوری، گذار از یک «الگوی همبسته»^{۱۰} که در آن گروه کوچکی از بازیگران تکراری ارزش‌ها و نقش‌های مشترکی دارند، به سوی یک «الگوی دوقطبی»^{۱۱} است که در آن بازیگران متخصص متعددی در راستای اهداف خاصی مانند حمایت محض از سرمایه‌گذار یا حمایت محض از دولت فعالیت می‌کنند. این دوقطبی شدن فزاینده، فشار بر طرف‌های ضعیف‌تر را افزایش می‌دهد (Gaillard, 2015: 13-14).

۲-۲- دسترسی نابرابر به عدالت: طرف‌های کوچک‌تر ممکن است از پیگیری ادعاهای مشروع به دلیل ریسک مالی درک شده و زیان‌های بالقوه‌ای که در برابر مخالفان با منابع بهتر با آن‌ها مواجه هستند، منصرف شوند. این امر می‌تواند حل عادلانه اختلافات را برای طرف‌های ضعیف‌تر و در نتیجه دسترسی به عدالت را برای آن‌ها تضعیف کند (Francioni, 2009: 5-9). این مهم در بحث سرمایه‌گذاری بین‌المللی برای به تثبیت دسترسی به عدالت به‌عنوان یک اصل حقوق بین‌الملل عرفی در مورد رفتار با بیگانگان و حقوق بشر و همچنین به رهایی افراد اشخاص و نهادهای خصوصی از نهاد سنتی حمایت دیپلماتیک از طریق دسترسی مستقیم آن‌ها به روش‌های حل اختلاف بین‌المللی اهمیت زیادی پیدا می‌کند (Ibid: 20-21).

۲-۳- تسویه حساب‌ها و توافق‌های اجباری: دغدغه رسیدگی‌های نابرابر و ناعادلانه همراه با نگرانی در مورد سوگیری احتمالی، ممکن است طرف‌های کوچک‌تر را برای پذیرش تسویه حساب‌های نامطلوب برای جلوگیری از فشار مالی بیشتر و زیان‌های احتمالی تحت فشار قرار دهد (Gaillard, 2017: 16-21). طرف‌های بزرگ‌تر ممکن است از منابع خود برای پیگیری ادعاهای بیهوده علیه طرف‌های کوچک‌تر استفاده کنند، زیرا می‌دانند که آن‌ها ممکن است از نظر مالی از دفاع از خود منصرف شوند. این امر به نظریه ناکارآمدی و سواستفاده احتمالی از سیستم داوری منجر می‌شود (Ibid: 16-21).

قسمت دوم: محدودیت‌های ذاتی داوری بین‌المللی

الف) فقدان شفافیت

خصوصی بودن و محرمانگی به‌عنوان یکی از ویژگی‌های داوری همیشه مورد ستایش و تمجید بوده است و از آن در شمار نقاط قوت داوری یاد می‌شود. در داوری تجاری و سرمایه‌گذاری، این ویژگی محرمانگی امکان انتشار اطلاعات حساس تجاری و سرمایه‌گذاری را محدود می‌کند و به اطمینان از حفظ حقوق شرکت‌ها کمک می‌کند؛ به‌عنوان مثال، در قراردادهایی که اطلاعات و اسرار تجاری و سرمایه‌گذاری در میان است (ILO, 2010: 5-10; Noussia, 2010: 5-10).

بحث تعارض میان محرمانگی و شفافیت در داوری بین‌المللی همچنان ادامه دارد و پیچیده است. بر اساس نظرسنجی نظرسنجی سال ۲۰۲۵ دانشگاه کوئین مری، اکثریت از محرمانگی در داوری‌های تجاری پشتیبانی می‌کنند، اما حمایت

¹⁰ - "Solidaristic Model"

¹¹ - "Polarized Model"

روبه‌افزایشی هم از شفافیت در دعاوی مربوط به منافع عمومی وجود دارد (5: 2025 QMUL & White & Case LLP). بیشتر پاسخ‌دهندگان با انتشار آرای ویرایش‌شده در اختلافات با حضور دولت‌ها موافقاند که شامل ۵۹ درصد در دعاوی سرمایه‌گذار-دولت و ۵۱ درصد در دعاوی تجاری-دولت می‌شود. این امر بازتابی از گرایش به شفافیت بیشتر در مواردی است که پاسخگویی عمومی مطرح است (28: Ibid). قابل توجه آن‌که ۴۷ درصد از شرکت‌کنندگان، ایجاد توازن میان این دو ارزش را اصلی‌ترین چالش در دعاوی مرتبط با منافع عمومی می‌دانند، زیرا در حالی که محرمانگی از اطلاعات حساس محافظت می‌کند، می‌تواند تخلفات دولت‌ها را نیز پنهان سازد (23-24: Ibid). بر این اساس، قوانین، قواعد داوری، تصمیمات دادگاه و معاهدات بین‌المللی یا به موضوع رسیدگی نکرده و یا به‌طور دقیق محرمانگی را تعریف نکرده‌اند. از طرفی برخی کشورها و سازمان‌های داوری مقررات محرمانگی را در قوانین ملی و مجموعه قواعد خود گنجانده‌اند، برخی دیگر ترجیح دادند این کار را نکنند (10-5: Noussia, 2010).

به هر صورت این‌که محرمانگی در ذات داوری بین‌المللی نهفته است کمتر تردید وجود دارد. از طرفی محققین نیز بین ماهیت ذاتی محرمانگی از یک‌سو و از سوی دیگر مفهوم حقوقی آن‌که نسبتاً محدود است، در اختلاف‌اند. از این جهت که در مفهوم دوم، داوری طبق تعریف ماهیت محرمانه‌ای ندارد، اما در صورت تمایل طرفین و توافق صریح ممکن است محرمانه باشد (تصریح مستقیم در قرارداد، یا تصریح در یک داوری موردی^{۱۲}، یا با استناد به مجموعه‌ای از قوانین، حاوی قواعد و مقرراتی در مورد محرمانگی در داوری سازمانی). به این دلایل، نمی‌توان تأیید یا تأکید کرد که محرمانگی وظیفه‌ای است که به‌طور دقیق و خودکار توسط طرفین و داوران برای داوری در نظر گرفته می‌شود. منابع گوناگونی که مورد اشاره قرار گرفت نشان می‌دهد که در داوری، رازداری به‌طور کلی و مطلق به رسمیت شناخته نشده است.

باین حال، در حوزه سرمایه‌گذاری بین‌المللی، به‌ویژه در مواجهه با اختلافات بین سرمایه‌گذار و دولت، فقدان شفافیت و محرمانگی می‌تواند موجب ایجاد نگرانی‌ها و چالش‌هایی شود. در این حالت، انتظار اجتناب‌ناپذیر از برخورداری از اطلاعات عمومی و دسترسی به فرآیند داوری، به‌ویژه زمانی که منافع عمومی مطرح و برجسته است برای افزایش شفافیت و اعتماد به عدالت در فرآیند داوری بین‌المللی و نیز اقتناع افکار و انتظارات عمومی بسیار اساسی است (نیکبخت، فروغی، ۱۴۰۱). بدیهی است در داوری‌های سرمایه‌گذاری، منافع عمومی به‌طور مستقیم درگیر می‌شود. مردم حق دارند از نحوه عملکرد دولت در قبال سرمایه‌گذاران خارجی و تعهدات دولت در قبال آن‌ها و این‌که تا چه حد رعایت منافع عمومی در حل و فصل اختلافات مربوطه شده است یا می‌شود آگاه باشند. فقدان شفافیت در این زمینه می‌تواند منجر به فساد، سوءاستفاده از قدرت و عدم پاسخگویی دولت شود. علاوه بر این، فقدان شفافیت در داوری سرمایه‌گذاری بین‌المللی می‌تواند به نفع سرمایه‌گذاران بزرگ و قدرتمند عمل کند و به ضرر کشورهای در حال توسعه میزبان سرمایه و اطراف اختلافات تمام شود.

^{۱۲} - "Ad-Hoc"

سرمایه‌گذاران بزرگ با نفوذ سیاسی و اقتصادی بیشتر، می‌توانند از عدم شفافیت برای اعمال فشار بر دولت‌ها و برخوردار شدن از امتیازات ویژه، استفاده کنند.

در پاسخ به این چالش‌ها و در راستای افزایش شفافیت، آنسیترال گام‌های مهمی برداشته است. ابتدا، «قواعد شفافیت آنسیترال در داوری سرمایه‌گذار-دولت مبتنی بر معاهده»^{۱۳} را در سال ۲۰۱۳ تصویب کرد که از اول آوریل ۲۰۱۴ لازم‌الاجرا شد. این قواعد که شفافیت را به‌عنوان یک اصل در داوری‌های آغاز شده تحت معاهدات جدید (منعقد شده پس از این تاریخ) معرفی می‌کنند، مقرر می‌دارند که اسنادی مانند اختاریه داوری، لوائح طرفین و همچنین تصمیمات و آرای دیوان داوری باید به اطلاع عموم برسد. گام بعدی، تصویب «عهدنامه ملل متحد در مورد شفافیت در داوری سرمایه‌گذار-دولت مبتنی بر معاهده» (موسوم به «عهدنامه موریس»)^{۱۴} در سال ۲۰۱۴ بود. از اهداف این عهدنامه آن است که کشورهایی که مایل‌اند در خصوص معاهدات سرمایه‌گذاری موجود اما منعقدشده پیش از اول آوریل ۲۰۱۴، قواعدی درباره شفافیت وضع کنند، از یک سازوکار مؤثر برای اعمال این قواعد برخوردار باشند یعنی بتوانند از مقررات این عهدنامه بهره بگیرند.

۱- دلایل عدم شفافیت در داوری

درباره عدم شفافیت در داوری در تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی چندین دلیل وجود دارد.

۱-۱- محرمانگی به‌مثابه یک هنجار: طرفین اغلب داوری را به‌طور خاص برای حل و فصل اختلافات به‌صورت خصوصی انتخاب می‌کنند، بدون اینکه خطر عمومی شدن اطلاعات حساس تجاری و لطمه به شهرت و سودآوری یا سیاست‌های دولتی وجود داشته باشد. حفظ محرمانه بودن برای محافظت از اسرار تجاری، داده‌های مالی و سایر اطلاعات اختصاصی که در صورت افشا می‌تواند آسیب‌زا باشد، مهم است. اصولاً طرفین، داوران و سازمان‌های داوری همگی دارای تعهدات حرفه‌ای و اخلاقی برای حفظ محرمانه بودن پروسه رسیدگی از شروع تا اجرای رأی هستند (Columbia Center on Sustainable Investment [CCSI], 2022).

۱-۲- عدم وجود سابقه الزام‌آور: برخلاف نظام دادرسی دادگاهی، داوری تجاری بین‌المللی و داوری سرمایه‌گذار-دولت دارای سابقه و رویه الزام‌آوری نیست. هر داور یا دیوان داوری در تصمیم‌گیری در مورد پرونده‌ها بر اساس وقایع و استدلال‌های خاص ارائه‌شده، بدون اینکه آرای قبلی داوری‌ها برایش مطرح یا اهمیت داشته باشد، اختیار قابل‌توجهی دارد. بسیاری از آرای داوری نیز منتشر نمی‌شوند که باعث کاهش بیشتر شفافیت در مورد فرآیند تصمیم‌گیری می‌شود. بدون سابقه‌ای روشن، درک اصول و استدلالات اساسی تصمیمات داوری برای ناظران خارجی می‌تواند دشوار باشد.^{۱۵}

13- UNCITRAL Rules on Transparency in Treaty-based Investor-State Arbitration (2013).

14- United Nations Convention on Transparency in Treaty-based Investor-State Arbitration (2014) (Mauritius Convention).

^{۱۵}- بااین‌حال، در سالهای اخیر برخی از سازمان‌های داوری بین‌المللی قواعدی در موضوع شفافیت در داوری‌هایی که برگزار می‌کنند پیش‌بینی نموده‌اند. آرای داوری‌های دیوان داوری دعوی ایران- ایالات متحده کاملاً منتشر می‌شود. آرای داوری‌های ایکسید نیز منتشر می‌شوند. جالب توجه است که پرونده‌های مطروحه

۳-۱- پیچیدگی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذار-دولت: در زمینه خاص اختلافات سرمایه‌گذار و دولت، عوامل دیگری وجود دارد که به عدم شفافیت منجر می‌شود. برای مثال این اختلافات مبتنی بر معاهدات سرمایه‌گذاری دوجانبه هستند که بعضاً در داوری اختلافات دولت-سرمایه‌گذار، به شخص سرمایه‌گذار اجازه می‌دهد تا مستقیماً از دولت‌های میزبان به دلیل نقض معاهده شکایت کنند، که می‌تواند شامل مسائل حساس سیاست دولت و منافع عمومی باشد (CCSI, 2022). با این حال، معمولاً تنها سرمایه‌گذاران می‌توانند بر اساس این معاهدات علیه دولت‌ها ادعایی داشته باشند، نه برعکس. این عدم تقارن، همراه با هنجارهای محرمانگی در این نوع داوری‌ها، می‌تواند فرآیند را برای عموم غیر شفاف جلوه دهد.

۲- عواقب فقدان شفافیت در داوری

عدم شفافیت در داوری تجارت بین‌المللی و سرمایه‌گذاری می‌تواند پیامدهای منفی متعددی داشته باشد که بر ذینفعان مختلف در این فرآیند تأثیر بگذارد. در اینجا به برخی از نگرانی‌های کلیدی اشاره می‌شود.

۲-۱- کاهش نظارت و پاسخگویی: فقدان شفافیت در داوری تجارت و سرمایه‌گذاری، بررسی تصمیمات داوری را برای عموم و جامعه مدنی چالش‌برانگیز می‌کند که می‌تواند پیامدهای مهمی برای مقررات و امور مالی عمومی کشورهای میزبان، داشته باشد (Bermann, 2021: 34-35). بدون شفافیت، خطر کاهش مسئولیت‌پذیری طرفین و داوران در فرآیند داوری وجود دارد که به‌طور بالقوه بر انصاف و یکپارچگی کلی نتایج تأثیر می‌گذارد (Mealey's International Arbitration Report, 2022).

۲-۲- تضعیف اعتماد عمومی و مشروعیت: فقدان شفافیت می‌تواند اعتماد عمومی را نسبت به عادلانه بودن و درستی فرآیند داوری بخصوص در داوری‌هایی که یک طرف آن دولت است از بین ببرد. هنگامی که رسیدگی‌های داوری پشت درهای بسته انجام می‌شود و نتایج آن به اطلاع عموم نمی‌رسد، ممکن است تصویری از جانب‌داری یا طرفداری یا فساد ایجاد کند (Ibid, 2022). این امر می‌تواند از یک طرف اعتماد سرمایه‌گذاران به قابلیت اطمینان و منصفانه بودن این روش حل اختلاف را تضعیف کند و از طرف دیگر دولت‌های کشورهای در حال توسعه را نسبت به داوری بی‌اعتماد کند که در هر دو صورت به‌طور بالقوه از سرمایه‌گذاری آینده در کشور میزبان جلوگیری می‌کند (Bermann, 2021).

۲-۳- ایجاد عدم توازن میان طرفین: داوری غیر شفاف می‌تواند زمینه بازی ناهمواری ایجاد کند، به‌ویژه در اختلافات بین سرمایه‌گذار و دولت. سرمایه‌گذاران بزرگ و با منابع خوب و تجربه در مسیریابی فرآیندهای پیچیده داوری می‌توانند از محرمانگی به نفع خود استفاده کنند. در مقابل، کشورهای در حال توسعه با منابع و تخصص محدود ممکن است تلاش کنند تا به‌طور مؤثر پرونده خود را در یک سیستم غیر شفاف ارائه دهند، که به‌طور بالقوه منجر به نتایج ناعادلانه‌ای می‌شود که به نفع سرمایه‌گذار است (Faure & Ma, 2020: 1-47). سرمایه‌گذاران بزرگ با نفوذ سیاسی و اقتصادی بیشتر، می‌توانند از عدم

در دیوان بین‌المللی دادگستری با آرای دیوان (در اختلافات بین دولت‌ها) تماماً منتشر می‌شوند. ببینید: نیکبخت، حمید رضا، داوری، اختلافات مدنی-بازرگانی، (کتاب راهنمای عمل)، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، چاپ اول، ۱۴۰۲.

شفافیت برای اعمال فشار بر دولت‌ها و دریافت امتیازات ویژه استفاده کنند (Faure & Ma, 2020). این می‌تواند عدم تعادل قدرت موجود را تشدید کند و سرمایه‌گذاری‌های آتی بازیگران کوچک‌تر را کاهش دهد.

ب) سابقه و رویه محدود

رویه محدود داوری، به عدم یا قلت وجود سابقه تصمیمات داوری الزام‌آور در داوری اشاره دارد (Kaufmann-Kohler, 2007: 2-3). برخلاف دعاوی در دادگاه‌های ملی، که در آن تصمیمات دادگاه سابقه قانونی الزام‌آور ایجاد می‌کند^{۱۶} که باید در پرونده‌های بعدی دنبال شود، آرای داوری سابقه الزام‌آور ایجاد نمی‌کنند و عموماً به‌عنوان تفسیر معتبر از قواعد و مقررات داوری در نظر گرفته نمی‌شوند. برخی حقوق‌دانان، داوری بین‌المللی را یک «نظام حقوقی مستقل» تلقی می‌کنند و معتقدند «نظام حقوقی داوری» منابع حقوقی خاص خود را دارد که لزوماً به سیستم‌های حقوقی ملی گره نخورده‌اند (Gaillard, 2010: 35, 52).

یکی از چالش‌های مهمی که ممکن است طرفین در داوری، به‌ویژه در زمینه تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی، با آن مواجه شوند، عدم پیش‌بینی و ثبات در تصمیم‌گیری داوران یا دیوان‌های داوری است. بدون رویه داوری الزام‌آور برای هدایت تصمیمات داوران، طرفین در مورد نتیجه احتمالی اختلافات با عدم اطمینان مواجه هستند که این می‌تواند باعث شود که آن‌ها برای ارزیابی خطرات و مزایای احتمالی داوری به‌عنوان روش مناسب حل اختلاف دچار مشکل شوند، و لذا از انتخاب این روش حل‌وفصل اختلاف اجتناب نمایند (Ibid, 2007: 5-8).

۱- دلایل عدم شکل‌گیری رویه داوری

منشأ اساسی عدم شکل‌گیری رویه در داوری، در ذات خود داوری نهفته است. ازجمله عللی که به فقدان رویه داوری منجر می‌شود، برخی و در ویژگی‌های داوری قرار دارند که در ذیل مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۱-۱- ماهیت خصوصی و محرمانه بودن رسیدگی داوری: یکی از عواملی که باعث ایجاد محدودیت تشکیل سابقه داوری می‌شود خصوصی و محرمانه بودن رسیدگی داوری است. برخلاف رسیدگی‌های دادگاهی که اصولاً عمومی است و احکام دادگاه که پرونده‌ها می‌توانند منتشر شوند و در دسترس عموم قرار گیرند، رسیدگی‌های داوری خصوصی هستند و آرای داوری‌ها عموماً مشمول افشا یا انتشار عمومی نمی‌شوند و لذا دسترسی و استناد به تصمیمات قبلی داوری‌ها را برای طرفین و یا داوران دشوار می‌سازد (Zamoff, 2022: 44-48).

۱-۲- تنوع سوابق و تخصص داوران: تنوع سوابق و تخصص داوران در داوری می‌تواند به عدم وجود سابقه ثابت منجر شود. برخلاف قضات دادگاه‌های ملی، که انتصاب آن‌ها معمولاً بر اساس صلاحیت‌های رسمی قانونی و تجربه قضایی است

^{۱۶}- این وضعیت عمدتاً در کشورهایی با نظام حقوقی کامن‌لا و برخی از کشورها با نظام حقوق نوشته (رومی-ژرمنی)، چنین است. در بسیاری از کشورهای با نظام حقوق نوشته (رومی-ژرمنی) سابقه الزام‌آور عمدتاً به آراء وحدت رویه محدود است.

و غالباً باید حقوق‌دان باشند؛ داوران ممکن است از پیشینه‌ها و رشته‌های مختلف، از جمله حقوق، بیمه، حمل‌ونقل، مهندسی، مالی و بخش‌های خاص صنعت و صنوف مختلف باشند. درحالی‌که این تنوع می‌تواند دیدگاه‌ها و بینش‌های ارزشمندی را برای فرآیند داوری به ارمغان بیاورد، از طرف دیگر می‌تواند منجر به تغییراتی در تصمیم‌گیری و تفاسیر قانون شود و ایجاد سابقه‌ای ثابت را چالش‌برانگیز کند (Park, 2010: 20-21).

۳-۱- فقدان نظام رسمی برای ایجاد و حفظ سابقه: داوری‌های بین‌المللی که در کشورهای مختلف توسط سازمان‌های داوری^{۱۷} یا به صورت موردی با شرایط گوناگون برگزار می‌شوند، اصولاً جمع‌آوری آن‌ها تحت یک ساختار غیرممکن به نظر می‌آید. به هر صورت، فقدان یک نظام رسمی برای ایجاد و حفظ سابقه در داوری می‌تواند مانع توسعه اصول حقوقی و رویه قضایی در حوزه‌های تحت حاکمیت داوری شود. برخلاف احکام دادگاه‌ها که در معرض بررسی و رسیدگی دادگاه‌های بالاتر هستند، آرای داوری عموماً یک مرحله‌ای و قطعی و لازم‌الاجرا هستند و راه‌های محدودی برای اعتراض یا تجدیدنظرخواهی در مورد تصمیمات مربوط به ماهیت وجود دارد. در نتیجه، تصمیمات و آرای داوران به صورت احکام دادگاه مورد بررسی یا تجزیه و تحلیل قرار نمی‌گیرند، و لذا اصول حقوقی تعیین‌شده در داوری به‌طور گسترده به‌عنوان تفاسیر معتبر از قانون شناخته یا پذیرفته نشوند (Kaufmann-Kohler, 2007: 5-6).

۲- عواقب فقدان رویه در داوری

محدودیت در سابقه و رویه در داوری چالش‌های مهمی را برای طرف‌های درگیر در اختلافات تجاری عمده و سرمایه‌گذاری بین‌المللی ایجاد می‌کند که مهم‌ترین آن به شرح زیر می‌باشد.

۳-۱-۲- عدم قطعیت در تصمیم‌گیری: بدون سابقه داوری تثبیت‌شده برای هدایت تصمیمات داوران، عدم اطمینان در تفسیر و اجرای قانون و قرارداد بیشتر می‌شود. داوران ممکن است راهنمایی روشنی در مورد چگونگی حل و فصل پرونده‌های مشابه در گذشته نخواهد داشت که منجر به نتایج متناقض یا غیرقابل پیش‌بینی می‌شود (Park, 2010: 3).

۳-۲-۲- چالش‌های ارزیابی ریسک: ممکن است طرف‌ها در ارزیابی خطرات و مزایای بالقوه داوری به‌عنوان روش حل اختلاف به دلیل سابقه محدود با چالش‌هایی مواجه شوند. بدون الگوها یا روندهای مشخص در نحوه تصمیم‌گیری داوران در مورد موضوعات مشابه در گذشته، هر یک از طرفین برای پیش‌بینی نتیجه احتمالی اختلاف خود و اتخاذ تصمیمات آگاهانه در مورد اینکه آیا داوری را دنبال می‌کنند، با چالش روبرو خواهند شد (Ibid: 3-4).

۳-۳-۲- تضعیف اعتماد به انصاف و عدالت داوری: فقدان سابقه ثابت می‌تواند اعتماد به انصاف و توجه به حقانیت و قابل پیش‌بینی بودن فرآیند داوری را تضعیف کند، به‌ویژه در میان طرف‌هایی که به اطمینان حقوقی و ثبات در معاملات تجاری و سرمایه‌گذاری خود اهمیت می‌دهند (Ariz, 2021: 22-24).

^{۱۷}- "Institutional"

پ) محدودیت در الزام به ارائه سند (کشف سند)

یک محدودیت قابل توجه در مقایسه با دادرسی، در گستره الزام به ارائه ادله و مدارک (کشف سند)^{۱۸} توسط دیوان داور در داوری تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی است. برخلاف دعوی در دادگاه‌های دادگستری، که در آن معمولاً طرفین دسترسی گسترده‌تری به ابزارها و روش‌های تحصیل دلیل و مدرک دارند یا تمهید قانونی یا رویه‌های الزام به ارائه سند وجود دارد، داوری تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی محدودیت‌های سخت‌تری را برای اطلاعاتی که می‌توان در مرحله رسیدگی به دست آورد، اعمال می‌کند (Forstadt, 2006: 1). منظور از تحصیل یا کشف، فرآیند و مبادله اطلاعات و شواهد پیش یا در جریان داوری توسط طرفین است که عموماً در داوری تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی در مقایسه با دادرسی دادگاهی محدودتر است (Ibid). یا برای مثال دادگاه‌ها می‌توانند مدارک موجود نزد ثالث را مطالبه کنند، زیرا اقتدار حاکمیت به دادگاه چنین اختیاری را می‌دهد؛ ولی هیئت داوری از چنین قدرت الزام‌کننده‌ای برخوردار نیست. حتی اگر مدرک موردنظر قاطع و تعیین‌کننده نتیجه اختلاف هم باشد، به سختی ممکن است هیئت داوری ثالث را اجبار به تسلیم مدرک کند (منصوریان، ۱۳۹۹: ۱۲-۱۴). این محدودیت از ماهیت قراردادی داوری ناشی می‌شود، جایی که طرفین با داوری به‌عنوان یک فرآیند ساده برای تسریع حل و فصل اختلاف موافقت می‌کنند. لذا، محرمانگی و محدودیت افشا و دسترسی به اسناد و مدارک در ذات و جوهره داوری قرار دارد. باین وجود امروزه برخی از روش‌های تحیل ادله بیشتر از پیش مجاز به نظر می‌رسد. درجایی که عدالت و انصاف به خطا می‌رود باید آن را به کار گرفت، اما معمولاً به‌طور قابل توجهی از رویه‌های گسترده مشاهده‌شده در دادگاه‌ها فاصله دارد (Ibid, 2006: 2-3). مشکل عمده‌ای که هر دیوان داوری بین‌المللی با آن مواجه است، فقدان قواعد روشن در خصوص تعریف وضعیت محرمانگی، دامنه، اشکال، زمان، استثنایها و شرایط آن است که تحصیل ادله یا الزام به ارائه سند را با محدودیت مواجه می‌کند (Caron et al., 2016: 347). این حالت در تضاد با قواعدی است که در نظام‌های حقوقی ملی وجود دارد و توسط قضاوت دادگاه‌های ملی به کار گرفته می‌شود.

۱- دلایل وجود محدودیت در الزام به ارائه سند

استدلال‌های متقاعدکننده متعددی برای اثبات و تأیید ضرورت محدودیت در الزام به ارائه سند در چارچوب داوری تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی وجود دارد که منطقی پشت آن را روشن می‌کند و وجود آن را در چارچوب حل و فصل اختلافات توجیه می‌کند. بخصوص در اختلافات بین طرفین با قدرت متوازن، ضرورتی بر این قاعده حقوقی عرفی که بر داوری‌ها نیز حاکم است، وجود ندارد. مهم‌ترین آن‌ها را می‌توان به شرح زیر بیان نمود (Ibid: 2-3).

^{۱۸}- Discovery

۱-۱- کارایی و کنترل هزینه: در مقایسه با فرآیند تحصیل ادله بالقوه گسترده و پرهزینه در اختلافات در دادگاه‌ها، هدف محدودیت در الزام به ارائه سند، ساده‌سازی و تسریع در روند رسیدگی و نیز به حداقل رساندن هزینه‌ها برای هر دو طرف است. این می‌تواند به‌ویژه در اختلافات برون‌مرزی مفید باشد، جایی که جمع‌آوری و تبادل اطلاعات در حوزه‌های قضایی مختلف می‌تواند پیچیده و پرهزینه باشد (6: American Arbitration Association, n.d.).

۱-۲- نگرانی‌های پیرامون محرمانگی: محدودیت در الزام به ارائه سند می‌تواند به محافظت از اطلاعات حساس و اسرار تجاری که ممکن است در طول یک فرآیند تحصیل گسترده‌تر افشا شود، کمک کند. این می‌تواند به‌ویژه در شهرت شرکت‌ها و در صنایع رقابتی که در آن حفظ اطلاعات محرمانه برای حفظ مزیت رقابتی ضروری است، مرتبط باشد.

۱-۳- خودمختاری طرفین: داوری بر اساس توافق و اصل استقلال طرفین و دوری از سیستم رسیدگی‌های دادگاهی بنا شده است که به طرفین اجازه می‌دهد فرآیند حل اختلاف را با نیازها و ترجیحات خاص خود تنظیم کنند. محدودیت در الزام به ارائه سند می‌تواند به‌عنوان جنبه‌ای از این خودمختاری در نظر گرفته شود که به طرفین اجازه می‌دهد رویکرد ساده‌تری را متناسب با ماهیت خاص اختلاف خود انتخاب کنند.

۲- عواقب محدودیت در الزام به ارائه سند

درحالی‌که استفاده از رویه‌های تحصیل ادله محدود در داوری تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی ممکن است اهداف عملی مفید و کارآمد، که بعضی از آن‌ها قبلاً ذکر گردید، در پی داشته باشد. اما می‌تواند چندین اشکال قابل توجه نیز در برداشته باشد که باید توسط طرفین و داوران مورد توجه قرار گیرند.

۲-۱- چالش در ایجاد یک پرونده قوی (تحصیل و الزام به ارائه اسناد و مدارک): با دسترسی محدود به اطلاعاتی که طرف مقابل در اختیار دارد، ممکن است یک طرف در جمع‌آوری اسناد و مدارک کافی برای حمایت از ادعاهای خود و یا ارائه دفاع مؤثر پرونده خود در طول داوری با مشکل مواجه شود (Chester & Niemann, 2020).

۲-۲- افزایش احتمال غافلگیری: محدودیت در الزام به ارائه سند می‌تواند منجر به دادرسی با متعجب ساختن یا کمین (در تله و گیر انداختن)^{۱۹} شود. درجایی که یکی از طرفین شواهد یا مدارک غیرمنتظره‌ای را در مراحل پایانی رسیدگی یا در طول جلسه رسیدگی ارائه می‌کند که می‌تواند مانع از توانایی طرف دیگر برای پاسخگویی مؤثر می‌شود و به‌طور بالقوه عادلانه بودن فرآیند را به خطر اندازد (Blumrosen, 2022).

۲-۳- افزایش مدت داوری و فقدان تقارن اطلاعاتی: در غیاب روش‌های تحصیل ادله و افشای قوی، طرفین ممکن است به درخواست‌ها و درخواست‌های ارائه اسناد گسترده و برای وادار کردن افشای اطلاعات متوسل شوند. این حالت منجر به تأخیر و افزایش هزینه‌های مرتبط با مبادلات طولانی مدت و تأخیرهای ناروا می‌شود (Ibid). همچنین طرف‌هایی که

^{۱۹} - "Trial by Ambush"

منابع بیشتری دارند ممکن است از توانایی خود برای به دست آوردن اسناد و مدارک خارج از فرآیند رسمی استفاده کنند که به‌طور بالقوه باعث فقدان تقارن اطلاعاتی و آسیب رساندن به هم‌تایان کوچک‌تر خود می‌شوند (Rauchhaus, 2006: 207).

ت) سؤتفاهم‌های فرهنگی

ماهیت پویا و به‌هم‌پیوسته تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌الملل که با پیشینه‌های فرهنگی، سیستم‌های حقوقی اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و شیوه‌های تجاری و سرمایه‌گذاری مختلف و متنوع مشخص می‌شود. عواملی که بنیان‌های تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی هر کشور بر آن‌ها نهاده می‌شود، همان‌ها در حل و فصل اختلافاتشان نیز تأثیر بسزا دارند که شناخت آن‌ها در داوری از برجستگی‌های داوری می‌باشد. تفاوت و تضارب فرهنگ‌ها ملحوظ و غیرقابل اجتناب است (پاکدامن، ۱۳۸۴: ۸۹). توسعه تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی در این حالت داوری را به‌عنوان روش حل اختلاف مؤثر ضروری می‌کند و آن باید بتواند این پیچیدگی‌ها را هدایت کند. بنابراین، یکی دیگر از چالش‌های مهمی که در زمینه داوری تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی مطرح می‌شود، احتمال سؤتفاهم‌های فرهنگی است که می‌تواند ارتباطات بین طرفین را پیچیده کند، مانع درک طرفین از یکدیگر و نیز ارائه مؤثر استدلال‌ها و مدارک و شواهد شود و درنهایت بر انصاف، کارایی و مشروعیت درک شده فرآیند داوری تأثیر بگذارد (Arlota, 2020: 1-3). این تفاوت‌های فرهنگی می‌تواند در داوری به روش‌های مختلفی مانند سبک‌های ارتباطی و تعاملی متفاوت، تفاسیر متفاوت و گوناگون از شرایط قرارداد، و انتظارات ناهمگن به‌ویژه در مورد نقش داور ظاهر شود. تمامی این قبیل موارد می‌توانند به ظهور موانع و ناهماهنگی‌هایی در داوری منجر شوند. لذا، به همین نیازمند بررسی دقیق هستند تا از حل و فصل موفق و عادلانه اختلاف از طریق داوری اطمینان حاصل شود (Ibid: 1-3).

۱- ریشه‌های وجود سؤتفاهم‌های فرهنگی در داوری

چندین عامل پیچیده، از جمله تفاوت‌ها در هنجارهای فرهنگی، سبک‌های ارتباطی و سنت‌های قانونی، می‌تواند در پیدایش سؤتفاهم‌ها و چالش‌های فرهنگی در طول فرآیند داوری تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی بین طرف‌هایی با پیشینه‌های مختلف نقش داشته باشد. مهم‌ترین آن‌ها را می‌توان به شرح زیر بیان کرد.

۱-۱- سبک‌های ارتباطی: تفاوت در شیوه‌های ارتباطی، مانند زبان، لحن، میزان صراحت و... می‌تواند منجر به سوءتعبیر و سوءتفاهم شود. برای مثال، طرف‌هایی از فرهنگ‌هایی که بر ارتباطات غیرمستقیم تأکید می‌کنند ممکن است مستقیم بودن را تهاجمی بدانند، درحالی‌که دیگران ممکن است غیرمستقیم بودن را به‌عنوان فقدان اعتقاد به اشتباه تعبیر کنند (Sheikh, 2023). این تفاوت‌ها به نظام حقوقی نیز می‌تواند گسترش یابد و حقوق‌دانانی که در نظام‌های متفاوتی تربیت یافته و کار کرده‌اند در داوری و یا نمایندگی از طرفین می‌توانند رویکرد یکسانی در فرآیند نداشته باشند. به‌طور مثال در نظام کامن‌لا، استماع شفاهی ارزش بیشتری نسبت به لوایح کتبی دارد. در این نظام، کاغذ نسبت به احساسات و شهادت زنده کمتر

متقاعدکننده است (Arlota, 2020: 1-3). این مهم را می‌توان تا حد زیادی با نیاز به متقاعد کردن هیئت منصفه متشکل از افراد عادی توضیح داد. در حالی که در نظام حقوق نوشته (رومی-ژرمنی) همه اطلاعات مهم در پرونده باید در اسرع وقت به صورت مکتوب و اغلب با جزئیات بیش‌ازحد مطرح و ارائه شوند^{۲۰}. در این نظام، قاضی نباید به راحتی تحت تأثیر احساسات قرار گیرد و می‌تواند وقایع مربوطه را سریع‌تر از شهادت طولانی مدت شاهد، از کاغذ استخراج کند. در چنین مثالی، وکیل نظام حقوق نوشته انتظار دارد که اسناد ارائه شده به میزان کافی از دیدگاه وی حمایت کند، و وکیل نظام کامن‌لا به دلیل عدم اهمیت دادن به توضیحات شفاهی وی توسط داور (احتمالاً داور نظام حقوق نوشته) گیج شود (Pair, 2002: 8). به‌طور کلی، رویکرد متفاوت فرهنگی-حقوقی این دو نظام، می‌تواند موجب افتراق در نقش‌های طرفین اختلاف و مقام رسیدگی‌کننده و نیز شیوه رسیدگی در اموری مانند اثبات قانون خارجی، نحوه انتخاب کارشناس و ارزش استماع شفاهی شود (صادقی، غفاری، عرب اسدی، ۱۴۰۴: ۱۹-۲۲).

۲-۱- هنجارها و ارزش‌های فرهنگی (سوگیری‌ها): هنجارها و ارزش‌های فرهنگی متفاوت می‌توانند بر نحوه برخورد طرفین به اختلاف، تعامل با داوران و ارائه استدلال‌های خود تأثیر بگذارند. سوگیری‌های فرهنگی ناخودآگاه، هم از سوی طرفین و هم از سوی داوران، می‌توانند بر تفسیر اطلاعات، ارزیابی شواهد و مدارک در نهایت بر فرآیند تصمیم‌گیری تأثیر بگذارند (Ibid: 4). در حالی که نتیجه اساسی در داوری تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی معمولاً مبتنی بر انتظارات فرهنگی نیست، رویه چنین است. قوانین ماهوی و حتی هنجارهای اساسی نه تنها از فرهنگی به فرهنگ دیگر بلکه از کشوری به کشور دیگر نیز متفاوت می‌باشد. قانون‌ها منحصر به فرد هستند و در حالی که انتظار این است که تصمیم حداقل بر اساس برخی از اصول حقوقی باشد، اما انتظار یک نتیجه مشخص وجود ندارد (Ibid: 4). باین حال، طرفین و نمایندگان آن‌ها معمولاً انتظار دارند فرآیند در ابتدایی‌ترین شکل خود شبیه مسیری که در فرنگ آن‌ها طی می‌شود، به پیش رود. این تفاوت در هنجارها و ارزش‌ها در زمان‌بندی و سهولت معرفی شواهد، نگهداری سوابق و... ظاهر می‌شود (Ibid: 5).

۲ - پیامدهای سؤ تفاهم‌های فرهنگی در داوری

تعامل پیچیده دیدگاه‌های فرهنگی متنوع در چارچوب داوری تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی می‌تواند پیامدهای زیان‌باری قابل توجهی را آشکار کند، و جنبه‌های مختلف فرآیند داوری را تحت تأثیر قرار دهد و بر اثربخشی، انصاف و کارآمدی بالقوه آن در حل و فصل اختلاف سایه افکند. پرداختن به این چالش‌های فرهنگی و کاهش آن برای حصول اطمینان از حل و فصل مؤثر مناقشات تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی به روشی عادلانه، شفاف و رضایت‌بخش برای همه ذینفعان ضروری است. بدان معنا که طرفین اختلاف، نمایندگان آن‌ها در حل اختلاف و داوران باید تلاش کنند بر تفاوت‌های فرهنگی در داوری فائق آیند.

^{۲۰} - رجوع شود به عنوان مثال، به ماده ۲۹۶ قانون آیین دادرسی مدنی آلمان.

۲-۱- داوری‌های طولانی و تأخیر در اجرای رأی: تفسیرهای نادرست، شکست‌های ارتباطی و سوء تفاهم‌ها می‌تواند منجر به تأخیر و ناکارآمدی در جریان رسیدگی شود. تفسیرهای نادرست در حین ارتباط می‌تواند منجر به طولانی شدن بحث‌ها، سوء تفاهم در مورد ضرب‌الاجل‌ها یا الزامات روبه‌ای و در نهایت تأخیر در حل و فصل اختلاف شود و هزینه‌ها را برای هر دو طرف افزایش دهد (Singarajah, 2020). همچنین تعصبات فرهنگی ناخودآگاه یا تفسیرهای نادرست می‌تواند منجر به ارزیابی نادرست شواهد، استدلال قانونی اشتباه و در نهایت تصمیمات اشتباه شود که پیچیدگی‌های پرونده را از دیدگاه همه طرف‌های درگیر به‌طور کامل در نظر نمی‌گیرند (Ibid, 2020).

۲-۲- بی‌انصافی، بی‌عدالتی و تبعیض: تفاوت‌های فرهنگی، اگر به‌درستی مورد توجه قرار نگیرند، می‌توانند ناخواسته به ضرر یکی از طرفین، به‌ویژه آن‌هایی که با هنجارها و انتظارات فرهنگی غالب در محیط داوری آشنایی ندارند، منجر شود. طرفین با فرهنگ‌ها و سبک‌های ارتباطی یا پیشینه‌های حقوقی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی متفاوت ممکن است برای ارائه مؤثر استدلال‌های خود به‌گونه‌ای که در داوران مؤثر واقع شود، با چالش مواجه شوند. این مهم می‌تواند موقعیت‌های نابرابری را برای طرفینی که با تفاوت‌های فرهنگی غالب فرآیند داوری آشنا نیستند، به وجود آورد (Ibid, 2020). در چنین موقعیتی، احتمال به وجود آمدن سؤنظر و تبعیض در فرآیند داوری و رأی صادره یک‌سویه و جانب‌دارانه از آن بسیار محتمل می‌شود.

قسمت سوم: جمع‌بندی و راه‌کارها و نتیجه‌گیری نهایی

الف) جمع‌بندی و راه‌کارها

رسیدگی و مرتفع نمودن چالش‌ها تبیین شده نیازمند یک رویکرد چندوجهی و تلاشی هماهنگ از سوی همه ذی‌نفعان و دغدغه‌مندان درگیر در فرآیند داوری حقوقی در تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی است. یعنی، همه دست‌اندرکاران داوری‌های بین‌المللی، از جمله طرفین و نمایندگان آن‌ها در داوری‌ها، داوران، سازمان‌های داوری، مراجع بین‌الملل مرتبط با تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی، مراکز عالی آموزش داوری و دولت‌ها اراده کنند تا از اضمحلال این روش مناسب و مطلوب حل و فصل اختلافات جلوگیری شود. در سال‌های اخیر تلاش‌هایی برای رفع موانع و محدودیت‌های سابق‌الذکر در سطوح ملی و بین‌المللی به عمل آمده است که پرداختن بدان‌ها به تفصیل در مجال این مقاله نبود، اما پیشنهادهای کلی در کنار جمع‌بندی بررسی‌های گذشته به شرح ذیل قابل ارائه می‌باشند:

۱- هزینه بالای داوری می‌تواند پیامدهای گسترده و زیان‌باری برای تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌الملل داشته باشد؛ همچنین می‌تواند ممانعت از پیگیری اختلافات مشروع، و تحت فشار قرار دادن طرفین یا طرف ضعیف‌تر اختلاف برای پذیرش توافق‌های اجباری ایجاد کند. در تلاش برای حمایت از مشروعیت و اثربخشی داوری، پرداختن به موضوع هزینه و ارتقای صرفه‌جویی در هزینه در طول فرآیند داوری واجد اهمیت است. این می‌تواند شامل کاهش در راه‌های تقلیل و تقسیم هزینه‌ها، ترویج و افزایش شفافیت در ساختار هزینه‌ها و تشویق و ترغیب در خودداری افراد ذی‌ربط در صرفه‌جویی در هزینه‌ها باشد؛ و این‌که ترتیبی اتخاذ گردد تا هزینه‌ها متناسب با نیازها و منابع خاص طرف‌های مختلف درگیر در تجارت و

سرمایه‌گذاری بین‌المللی باشد. ممکن است با روش‌های پرداخت جایگزین روش‌های کنونی که زمانی یا بر اساس خواسته می‌باشد، مانند معقول کردن هزینه‌ها یا مرحله‌ای کردن تعیین هزینه‌ها، بار مالی را برای طرف ضعیف‌تر اختلاف کاهش داد (نیکبخت، ۱۴۰۲).

۲- طولانی شدن برگزاری داوری در اختلافات تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی یک موضوع چندوجهی با پیامدهای اساسی است. درک دلایل این تأخیرها و پیامدهای آن‌ها برای طرفین درگیر در چنین اختلافاتی بسیار مهم است. معمولاً استاندارد برای مدت‌زمان داوری در سطح بین‌المللی وجود ندارد یا منعطف است که می‌تواند افزایش غیرموجهی پیدا کند. در این خصوص دیوان‌های داوری با همکاری طرفین می‌توانند این مدت را متناسب تعیین و تعریف کنند. تلاش‌ها برای ساده‌سازی رویه‌ها از طریق به‌روزرسانی قواعد آیین‌نامه‌های مؤسسات داوری، انتخاب داوران صالح و شایسته که توجه بر تسریع داوری (بدون لطمه به کیفیت رسیدگی) دارند، بهبود مدیریت پرونده از سوی دیوان‌های داوری با تعیین ضرب‌الاجل‌های روشن در آغاز رسیدگی و استفاده از فناوری‌های نوین ارتباطات و تبادل اطلاعات، می‌تواند به کاهش این چالش و تضمین فرآیند داوری کارآمدتر کمک کند.^{۲۱} جامعه داوری با اجرای این قبیل تمهیدات می‌تواند از اعتبار بی‌طرفی سیستم داوری دفاع کند و آن را به هم‌چنان گزینه‌ای جذاب‌تر برای حل و فصل اختلافات پیچیده بین‌المللی حفظ نماید.

۳- پیامدهای فقدان تخصص یا مهارت و اخلاق شایسته در داوران، می‌تواند برای فرآیند داوری و حل و فصل اختلافات در تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی گسترده باشد. خطا در تصمیم‌گیری، نتایج ناسازگار یا ناعادلانه و غیرمنصفانه بودن، چالش‌های اجرای رای، افزایش هزینه‌ها و تأخیرها در داوری از جمله پیامدهای بالقوه‌ای است که طرفین ممکن است در زمانی که داوران فاقد مهارت و بی‌طرفی و استقلال لازم باشند، با آن مواجه شوند. برای کارآمدی داوری و فائق آمدن بر این اشکالات و حل مؤثر اختلافات، تلاش برای آموزش و آماده‌سازی داوران و همچنین گسترش مجموعه داوران بین‌المللی شامل افراد با سوابق حقوقی مختلف و متخصص در صنایع و حرفه‌ها و موضوعات متنوع اختلافات، می‌تواند افزایش تصمیمات آگاهانه، دقیق‌تر و منصفانه را تضمین کند.

۴- عدم توازن قدرت، چالش مهمی برای تضمین انصاف و دسترسی به عدالت در داوری تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی است. با تصدیق منابع چنین عدم توازن‌ها و بررسی راه‌حل‌های بالقوه مانند ارتقای شفافیت، اجرای مکانیسم‌های تقسیم هزینه و تقویت گزینه‌های تأمین مالی جایگزین، ذینفعان می‌توانند در جهت ایجاد زمینه اقدام و عملکرد برابر و حفظ یکپارچگی نهاد داوری تلاش کنند. باید در نظر داشت که پرداختن به عدم تعادل قدرت و برطرف نمودن آن برای تضمین

^{۲۱}- برای مثال، تمهید آن چه «داوری اختصاری یا اضطراری» (Emergency Arbitration) نامیده می‌شود، تجربه عملی دارد که نه تنها در داوری اختلافات تجاری بلکه در حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذار-دولت مبتنی بر معاهده سرمایه‌گذاری هم مناسب بوده و موفق عمل کرده است. برای مطالعه بیشتر، ببینید:

Brodlija, F., Beaumont, B., Ashdown, R., & Terrien, A. (2024). No Time to Wait: Arbitration under the Wire—Weighing the Pros and Cons of Emergency Arbitration in ISDS. In *The Future of Investor-State Dispute Settlement*. Wolters Kluwer Law International.

مشروعیت و اثربخشی مستمر داوری به عنوان مکانیسم حل اختلاف برای همه شرکت کنندگان در حوزه تجارت جهانی، حیاتی است.

۵- فقدان شفافیت، در داوری‌های عمده تجارت (با دولت) و سرمایه‌گذاری بین‌المللی چالش پیچیده‌ای را به همراه دارد. درحالی‌که محرمانگی و انعطاف‌پذیری مزایای خاصی را ارائه می‌دهد، نمی‌توان احتمال سوءاستفاده و از بین رفتن اعتماد را نادیده گرفت. به طور خلاصه، عدم شفافیت در داوری بین‌المللی، به‌ویژه در زمینه اختلافات سرمایه‌گذار-دولت، اعتماد عمومی را تضعیف می‌کند، پاسخگویی را کاهش می‌دهد و می‌تواند بر سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه اقتصادی تأثیر منفی بگذارد. افزایش شفافیت حداقل از طریق انتشار قسمت‌هایی از پرونده و رای داوری با ویرایش اطلاعات حساس، در کنار برآورد صرفه‌جویی در هزینه و بعضی عوامل دیگر می‌تواند پیش‌بینی‌پذیری را افزایش دهد و نگرانی‌ها را از داوری برطرف کند. می‌توان از طریق تقویت گفتگوی باز و بررسی راه‌حل‌های نوآورانه برای شفافیت در داوری، به ارتقای مشروعیت و پذیرش این سیستم حل اختلاف کمک کرد.

۶- محدودیت در رویه‌سازی آرای داوری‌ها، را می‌توان به عواملی مانند محرمانه بودن، استقلال و توافق طرفین، خصوصی بودن داوری، نقش ضعیف استناد به قانون و تنوع داوران و موضوعات اختلافات نسبت داد. درحالی‌که این عوامل به انعطاف‌پذیری و کارایی داوری به عنوان روش حل اختلاف کمک می‌کنند، پیامدهایی از جمله عدم اطمینان در تصمیم‌گیری، عدم سازگاری با قوانین، چالش در ارزیابی ریسک و دشواری در پیش‌بینی نتایج را به دنبال دارند. تدبیر برای دسترسی به آرای داوری می‌تواند به رفع برخی از این چالش‌ها و ارتقای اعتماد و مشروعیت در حل و فصل اختلافات تجاری بین‌المللی کمک کند. برای این منظور، سازمان‌دهی و ایجاد یک سیستم رویه‌ای نسبتاً غنی و قوی از داوری‌های عمده و برجسته، از طریق پایگاه‌های داده متمرکز بر آرای داوری می‌تواند راهنمایی ارزشمندی برای حل و فصل اختلافات آینده باشد.

۷- عدم امکان یا محدودیت در الزام به ارائه سند یا تحصیل ادله در داوری تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی، چالش پیچیده‌ای را ایجاد می‌کند به طوری که کارایی و حق دسترسی به اطلاعات مرتبط برای ایجاد پرونده‌های قوی نامتعادل می‌شود. با بررسی راه‌حلی‌هایی مانند امکان تحصیل ادله یا الزام به ارائه اسناد و مدارک متناسب، استفاده از فناوری و اطلاعات موجود در پایگاه‌های الکترونیکی عمومی، اجرای پروتکل‌های پیش از جلسه استماع، اصحاب اختلاف و داوران می‌توانند به سمت یک فرآیند رسیدگی متعادل‌تر و مؤثرتر بروند. گشایش در روش‌های افشا و دسترسی به مدارک و ادله، درحالی‌که همچنان انصاف، بی‌طرفی و محرمانه بودن را تضمین می‌کند، می‌تواند اشتراک‌گذاری اطلاعات را افزایش داده و ناکارآمدی‌ها را کاهش دهد. ایجاد این توازن اطلاعاتی برای اطمینان از انصاف، کارایی و نتیجه‌بخش بودن و استمرار داوری بوده که حل و فصل اختلافات تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی از این طریق را تسهیل می‌کند، مهم است.

۸- سؤ تفاهم‌های فرهنگی که در نتیجه وجود فرهنگ‌های متنوع در داوری ایجاد می‌شود، چالش مهمی برای اثربخشی و عدالت داوری تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی ایجاد می‌کند. با تصدیق منابع مختلف این سوء تفاهم‌ها، بررسی راه‌حل‌های

بالقوه مانند ارتقای آگاهی فرهنگی، ایجاد حساسیت در انتخاب داور (مانند انتخاب سه داور بجای یک داور و از سه فرهنگ بجای دو فرهنگ) و اعمال قواعد و قوانین رویه‌ای انعطاف‌پذیر، ذینفعان می‌توانند به سمت یک محیط حساس و جو فرهنگی متقارن کار کنند که ارتباطات مؤثر را تقویت می‌کند، درک متقابل را ترویج می‌کند و درنهایت از یکپارچگی و عادلانه بودن فرآیند داوری حمایت می‌کند. قطعاً فراگیری و آگاهی‌های فرهنگی برای داوران، و ایجاد محیطی باز برای ارتباطات و تفاهم بین فرهنگی بین طرفین، می‌تواند به پر کردن شکاف‌های فرهنگی کمک کند و منجر به نتایج کارآمدتر و عادلانه‌تر داوری شود. این وضعیت اطمینان بیشتر ایجاد خواهد کرد که همچنان ابزاری مناسب و مکفی برای حل و فصل اختلافات در چشم‌انداز تجارت و سرمایه‌گذاری جهانی متنوع و به‌هم‌پیوسته باقی و استوار می‌ماند.

ب) نتیجه‌گیری

تجزیه و تحلیل ارائه‌شده در این مقاله که با رویکردی تطبیقی بر رویه داوری و برخی از قوانین و قواعد داوری حاکم در ادوار گذشته و حال صورت پذیرفت، طیف وسیعی از محدودیت‌ها و چالش‌های ذاتی و عارضی در استفاده از آن برای حل و فصل مناقشات تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی، به‌خصوص در آن مواردی که دولت‌ها یک طرف اختلاف هستند را آشکار می‌کند. هریک از آن‌ها، از افزایش هزینه‌ها تا سوء تفاهم‌های فرهنگی، چالش منحصربه‌فردی را ارائه و توضیح می‌دهد که می‌تواند به‌طور قابل توجهی بر نتایج رسیدگی‌های داوری و درنهایت بر نقش و تأثیر داوری در این حوزه‌ها تأثیر بگذارد.

پیامدهای این چالش‌ها مشکلات گسترده و چندوجهی هستند، که داوری بین‌المللی را به طرز غیرمعمول نامطلوب و غیر قابل استفاده می‌نمایند؛ ضرورت دارد آن گونه که در راه کارها ارائه گردید برای آنها تمهیداتی اندیشیده شود، با این توضیحات که:

الف) افزایش هزینه‌ها، مانع مهمی برای دسترسی به راه‌حل‌های منصفانه و، به‌ویژه برای کسب و کارهای کوچک‌تر و طرف‌های ضعیف‌تر و نیز دولت‌های کشورهای در حال توسعه است؛

ب) اطاله داوری، عدم اطمینان، افزایش هزینه‌ها، باتکلیفی طرفین و اتلاف منابع (مدارک، شواهد و ادله) را در پی دارد؛

ج) فقدان یا کمبود داوران خبره، متخصص و اخلاق مدار، باعث تصمیمات ضعیف، سطحی و غیر مدلل و غیر منصفانه فاحش و نا امید کننده. خواهد بود؛

د) عدم تعادل و توازن قدرت بین طرفین، نابرابری‌ها و شکاف‌های طبقاتی را در سیستم تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌الملل تداوم می‌بخشد. این مهم می‌تواند سلطه بازیگران قدرتمند را تقویت کرده، و روند داوری را به نفع آنان منحرف کند و منجر به حاشیه رفتن بازیگران کوچک‌تر و عدم رعایت انصاف لازم در داوری شود؛

ه) فقدان شفافیت کافی، اعتماد به فرآیند را از بین می‌برد، انگیزه‌های فساد را تقویت می‌کند، و مانع توسعه یک چارچوب قابل پیش‌بینی و سازگار از مقررات در تجارت بین‌المللی می‌شود.

و) فقدان رویه یا وجود رویه محدود، عدم قطعیت و تناقض در تصمیم‌گیری منجر شده، پیش‌بینی پذیری و سازگاری نتایج داوری را تضعیف می‌کند و اعتماد به منصفانه و بی‌طرفی فرآیند را از بین می‌برد. غیر قابل پیش‌بینی بودن تصمیمات را تقویت می‌کند.

ز) فقدان یا محدودیت در تحصیل دلیل یا الزام به ارائه اسناد و مدارک، باعث تصمیم‌واهی و غیر مستند حقیقی و غیر منصفانه می‌شود.

ح) سوء تفاهم‌های فرهنگی، توانایی طرفین و نمایندگان‌شان را برای ارائه کامل پرونده‌شان مختل ساخته و مانع از توانایی طرفین برای احقاق حقوق و دفاع مؤثر از حقانیت خود می‌شود که باعث آرای داوری غیر منصفانه و ناحق گردیده و نیز باعث تضعیف اثربخشی ارتباطات می‌شود، و بی‌اعتنایی به فرهنگ‌ها را در پی دارد.

چالش‌های فوق، طرفین را از پذیرش داوری به‌عنوان ابزاری برای حل و فصل اختلافات باز می‌دارد که منجر به انباشت پرونده‌ها در دادگاه‌های ملی یا بین‌المللی و تضعیف و محدودیت کارایی سیستم تجارت بین‌المللی می‌شود. در حالی که داوری همچنان یک ابزار ارزشمند برای حل و فصل اختلافات تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی است. اثربخشی رو به توسعه و تزاید آن منوط به پرداختن به اشکالات و چالش‌های مختلفی است که مشروعیت و انصاف آن را تضعیف می‌کند. همان‌طور که تحلیل تطبیقی قوانین، قواعد و رویه‌ها در گذشته و حال نشان داد، بسیاری از این چالش‌ها ریشه در ساختارها و چارچوب‌های قانونی و قواعد مربوطه دارند یا تحت تأثیر آن‌ها قرار گرفته‌اند و نحوه مواجهه با آن‌ها در طول زمان متفاوت بوده است. با تصدیق این مسائل و برداشتن گام‌های پیشگیرانه برای رسیدگی به آن‌ها و برطرف نمودنشان، ذینفعان و دست‌اندرکاران می‌توانند از افول داوری جلوگیری و یکپارچگی فرآیند آن را تقویت نموده و اعتماد به داوری و نیز به کل سیستم تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌الملل را افزایش دهند.

منابع فارسی

- پاکدامن، رضا، (۱۳۸۴)، مدیریت قراردادهای بین‌المللی، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، تهران، ایران.
- داراب پور، مهرباب و موسوی عبدل آبادی، سید محمد مهدی. (۱۴۰۳). مطالعه تطبیقی امکان انتخاب فضات شاغل به عنوان داور در دعاوی تجاری بین‌المللی. فصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی، ۷(۲۲)، ۱۶-۵۶. [doi: 10.22034/law.2024.2020878.1287](https://doi.org/10.22034/law.2024.2020878.1287)
- شیروی، عبدالحسین، (۱۴۰۰)، داوری تجاری بین‌المللی، انتشارات سمت، تهران، ایران.

- صادقی، محسن، غفاری، امیر و عرب اسدی، طاها. (۱۴۰۴). اثبات محتوای قانون حاکم در داوری‌های بین‌المللی: مطالعه تطبیقی حقوق ایران، کام‌لا، حقوق نوشته و حقوق فرامرزی. فصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی، ۸(۲۶)، ۱۰۷-۱۳۳. [doi: 10.22034/law.2024.2039990.1453](https://doi.org/10.22034/law.2024.2039990.1453)
- مافی، همایون و افشار ونگینی، رحمان. (۱۴۰۱). ایجاد دادگاه تجاری در راستای اصل سرعت در آیین دادرسی. فصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی، ۵(۱۴)، ۱۶۰-۱۸۴. [doi: 10.22034/law.2022.547910.1137](https://doi.org/10.22034/law.2022.547910.1137)
- منصوریان، ناصرعلی. (۱۳۹۹). ساز و کار «کشف دلیل» در حقوق تطبیقی و حقوق بین‌الملل. فصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی، ۳(۸)، ۲۳۰-۲۰۷. [doi: 10.22034/law.2021.525492.1053](https://doi.org/10.22034/law.2021.525492.1053)
- نیکبخت، حمید رضا، (۱۴۰۲)، حقوق تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی، حل‌وفصل اختلافات «داوری - روش‌های جایگزین»، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، تهران، ایران.
- نیکبخت، حمید رضا، (۱۴۰۲)، داوری تجاری بین‌المللی «آیین داوری»، چاپ چهارم، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران، ایران.
- نیکبخت، حمید رضا، (۱۴۰۲)، اختلافات مدنی-بازرگانی (کتاب راهنمای عمل)، چاپ اول، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، تهران، ایران.
- نیکبخت، حمیدرضا، فروغی، معین، (۱۴۰۱) جایگاه شفافیت در تحولات اخیر داوری‌های مبتنی بر معاهدات سرمایه‌گذاری، دانشنامه حقوق اقتصادی، ۲۹ (۲۲)، ۱-۴۲.

لاتین

Books

- Arlota, C. (2020). The impact of (mis)communication on international commercial arbitration. In *Oxford Research Encyclopedia of Communication*.
- Born, G. B. (2016). *International Arbitration: Law and Practice*. Netherlands: Wolters Kluwer.
- Bottini, G., Titi, C., Aznar, F. P., Chaisse, J., Jovanovic, M., & Sola, O. P. (2020). Excessive costs and recoverability of costs awards in investment arbitration. *The Journal of World Investment & Trade*, 21(2-3), 251-299.
- Brodlija, F., Beaumont, B., Ashdown, R., & Terrien, A. (2024). *No Time to Wait: Arbitration under the Wire—Weighing the Pros and Cons of Emergency Arbitration in ISDS*. In *The Future of Investor-State Dispute Settlement*. Wolters Kluwer Law International.
- Caron, D. D., Schill, S. W., Smutny, A. C., & Triantafilou, E. E. (Eds.). (2016). *Practising Virtue: Inside International Arbitration*. Oxford University Press.
- De Oliveira, L. V. P. (2023). Inequality of bargaining power and arbitration: The tale of Uber. In *Quo vadis commercial contract?* (pp. 283–314). Springer International Publishing.
- Draetta, Ugo. (2018). *The Dark Side of Arbitration*. JurisNet; Draetta, Ugo. (2011). *Behind the Scenes in International Arbitration* JurisNet; Estavillo-Castro, *Ethics in Arbitration*, in *Liber Amicorum Bernardo Cremades*, La Ley, 2010.
- Gaillard, E. (2010). *Legal Theory of International Arbitration*. Martinus Nijhoff Publishers.
- Jones, D. (2023). Redefining the role and value of expert evidence. In B. M. Cremades & P. Peterson (Eds.), *Rethinking the Paradigms of International Arbitration – Institute Dossier XX*. ICC Publications.
- Kaufmann-Kohler, G., & Potestà, M. (2020). *Investor-State Dispute Settlement and National Courts: Current Framework and Reform Options*. Springer International Publishing.
- Kyriaki. (2010). *Confidentiality in International Commercial Arbitration: A Comparative Analysis of the Position under English, US, German and French Law*. Springer.
- Rowley, J. W., Gaillard, E., Kaiser, G. E., & Siino, B. (Eds.). (2021). *The Guide to Challenging and Enforcing Arbitration Awards* (2nd ed.). Law Business Research.

Reports

- American Arbitration Association. (n.d.). *The Top 10 Ways to Make Arbitration Faster and More Cost-Effective*. https://www.adr.org/sites/default/files/document_repository/the-top-10-ways-to-make-arbitration-faster-and-more-cost.pdf
- Experts discuss transparency on public perception. (2022, December). *Mealey's International Arbitration Report*. <https://www.pashmanstein.com/assets/htmldocuments/Mealeys%20Arbitration%20Report-Transparency%20on%20Public%20Perception.pdf>.
- Profaizer, J. R., Timofeyev, I. V., & Weiss, A. J. (2022). Costs. In J. A. Trenor (Ed.), *Damages in international arbitration guide*, Global Arbitration Review (5th ed., pp. 401–424). Law Business Research Ltd.
- Queen Mary University of London & White & Case LLP. (2018). *2018 International Arbitration Survey: The Evolution of International Arbitration*.
- Queen Mary University of London, School of International Arbitration & White & Case LLP. (2025). *2025 International Arbitration Survey: The Path Forward: Realities and Opportunities in Arbitration*.
- UNCITRAL Rules on Transparency in Treaty-based Investor-State Arbitration (2013).
- United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) Working Group III. (2018). Possible Reform of Investor-State Dispute Settlement (ISDS) – Cost and Duration. (A/CN.9/WG.III/WP.153). <https://undocs.org/en/A/CN.9/WG.III/WP.153>
- United Nations Commission on International Trade Law. (2024). *Annex III: Statute of the Advisory Centre on International Investment Dispute Resolution (adopted in principle)* (Report No. A/79/17). United Nations General Assembly; <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/2413025e.pdf>.
- United Nations Convention on Transparency in Treaty-based Investor-State Arbitration (2014) (Mauritius Convention).

Journal Papers

- Abwunza, A. A., et al. (2020). Explaining delays in construction arbitration: A process-control model approach. *Journal of Legal Affairs and Dispute Resolution in Engineering and Construction*, 12(2).
- Ariz, E. F. (2021). Does the lack of binding precedent in international arbitration affect transparency in arbitral proceedings? *University of Miami International and Comparative Law Review*, 29, 356.
- Bermann, G. A. (2021). The future of international commercial arbitration.
- Dias Simoes, F. (2021). Clandestine awards, information asymmetries, and equality of arms in investment arbitration. *Journal of Dispute Resolution*, 317.
- Faure, M., & Ma, W. (2020). Investor-state arbitration: Economic and empirical perspectives. *Michigan Journal of International Law*, 41, 1–47.
- Feebily, R. (2019). Neutrality, independence and impartiality in international commercial arbitration: A fine balance in the quest for arbitral justice. *Penn State Journal of Law & International Affairs*, 7, 88.
- Forstadt, J. L. (2006). Discovery in arbitration. In *ADR & The Law* (20th ed.).
- Francioni, F. (2009). Access to justice, denial of justice and international investment law. *European Journal of International Law*, 20(3), 729–747.
- Gaillard, E. (2015). Sociology of international arbitration. *Arbitration International*, 31(1), 1–17.
- Gaillard, E. (2017). Abuse of process in international arbitration. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, 32(1).
- Gazal-Ayal, O., & Perry, R. (2014). Imbalances of power in ADR: The impact of representation and dispute resolution method on case outcomes. *Law & Social Inquiry*, 39, 791.
- Kaufmann-Kohler, G. (2007). Arbitral precedent: Dream, necessity or excuse? *Arbitration International*, 23(3), 357.
- Pair, L. M. (2002). Cross-cultural arbitration: Do the differences between cultures still influence international commercial arbitration despite harmonization? *ILSA Journal of International & Comparative Law*, 9.
- Park, W. W. (2010). Arbitrators and accuracy. *Journal of International Dispute Settlement*, 1(1), 25–53.
- Rauchhaus, R. W. (2006). Asymmetric information, mediation, and conflict management. *World Politics*, 58(2), 207–241. <https://doi.org/40060132>
- Zamoff, M. (2022). Safeguarding confidential arbitration awards in uncontested confirmation actions. *American Business Law Journal*, 59(3), 505–557.

Cases

- Chevron Corporation and Texaco Petroleum Corporation v. Ecuador (II), PCA Case No. 2009-23; <https://www.italaw.com/cases/257>.
- Song Lihua v. Lee Chee Hon, [2023] HKCFI 2540. <https://jsumundi.com/en/document/decision/en-song-lihua-v-lee-chen-hon-que-wenbin-judgment-of-the-court-of-first-instance-of-the-high-court-of-hong-kong-2023-hkcfi-1954-monday-31st-july-2023>.

Online Sources

- Norton Rose Fulbright. (2019, August). *Issues relating to challenging and enforcing arbitration awards: Grounds to refuse enforcement*. <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/ee45f3c2/issues-relating-to-challenging-and-enforcing-arbitration-awards-grounds-to-refuse-enforcement>
- Singarajah, F. (2020, January). *Cultural differences in international arbitration*. Thomson Reuters Practical Law. <http://arbitrationblog.practicallaw.com/cultural-differences-in-international-arbitration/>
- Chester, M. B., & Niemann, C. (2020, November). *Resolving business disputes: U.S. discovery in aid of international private commercial arbitration*. State Bar of Wisconsin. <https://www.wisbar.org/NewsPublications/WisconsinLawyer/Pages/Article.aspx?ArticleID=28037&Issue=10&Volume=93>
- Columbia Center on Sustainable Investment. (2022, January). *Primer on international investment treaties and investor-state dispute settlement*. <https://ccsi.columbia.edu/content/primer-international-investment-treaties-and-investor-state-dispute-settlement>
- Loveland, J. M., et al. (2022, September 13). *Same proposition, different outcome? Need for harmonization for evidentiary standards*. Kluwer Arbitration Blog. <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2022/09/13/same-proposition-different-outcome-need-for-harmonization-for-evidentiary-standards/>
- Blumrosen, A. (2022, December). *Disclosure issues in international IP arbitration*. Global Arbitration Review. <https://globalarbitrationreview.com/guide/the-guide-ip-arbitration/second-edition>.
- Pincus, A. J., et al. (2023, February). *Mass arbitration shakedown: Coercing unjustified settlements*. Institute for Legal Reform. <https://instituteforlegalreform.com/research/mass-arbitration-shakedown-coercing-unjustified-settlements/>
- Sheikh, T. (2023, July). *Cultural considerations in international arbitration: A necessity, not an option*. LinkedIn. <https://www.linkedin.com/pulse/cultural-considerations-international-arbitration-necessity-sheikh/>
- Darabpour, M. and Mousavi Abdol Abadi, S. M. M. (2024). A Comparative Study of the Possibility of Selecting Serving Judges as Arbitrators in International Commercial Disputes. *Journal of Research and Development in Comparative Law*, 7(22), 16-56. [doi: 10.22034/law.2024.2020878.1287](https://doi.org/10.22034/law.2024.2020878.1287) (In Persian)
- mafi, H. and Afshar Vangini, R. (2022). Establishment of Commercial Courts in line with the Principle of Speed in Court Proceedings. *Journal of Research and Development in Comparative Law*, 5(14), 160-184. [doi: 10.22034/law.2022.547910.1137](https://doi.org/10.22034/law.2022.547910.1137) (In Persian)
- mansoryan, N. (2020). Mechanism of Discovery in Comparative and International Law. *Journal of Research and Development in Comparative Law*, 3(8), 207-230. [doi: 10.22034/law.2021.525492.1053](https://doi.org/10.22034/law.2021.525492.1053). (In Persian)
 - Nikbakht, H., (2023). *Handbook on Arbitration: Civil-Commercial Differences*, Commercial Printing and Publications Co., Tehran, Iran. (In Persian)
 - Nikbakht, H., (2023). *International Commercial Arbitration: Arbitration Procedure*, Commercial Printing and Publications Co., Tehran, Iran. (In Persian)
 - Nikbakht, H., (2023). *International Investment and Commercial Law: Arbitration and Alternative Dispute Resolutions*, Commercial Printing and Publications Co., Tehran, Iran. (In Persian)
 - Nikbakht, H., Foroughi, M., (2023). The Position of Transparency in the Recent Development of Arbitration Based on Investment Treaties, *Encyclopedia of Economic Law Journal*, 29 (22): 1-42. (In Persian)
 - Pakdaman, R., (2005). *International Contracts Management*, Commercial Printing and Publications Co., Tehran, Iran. (In Persian)
- Sadeghi, M., Ghaffari, A. and Arabasadi, T. (2025). Establishing the Contents of Applicable Law in International Arbitration: A Comparative Study of Iranian Law, Common Law, Civil Law and Transnational Law. *Journal of Research and Development in Comparative Law*, 8(26), 107-133. [doi: 10.22034/law.2024.2039990.1453](https://doi.org/10.22034/law.2024.2039990.1453). (In Persian)
 - Shiravi, A.H., (2021). *International Commercial Arbitration*, Samt Publications, Tehran, Iran. (In Persian)